

S|E|B

Lietuvos makroekonomikos apžvalga

2010 m. kovas
Nr. 39

ISSN 1648-1542

Apie SEB banką

SEB bankas, siekdamas būti naudingas patarėjas savo klientams ir šalies visuomenei, skiria daug dėmesio Lietuvos ekonominių ir finansinių procesų analizei. SEB banko „Lietuvos makroekonomikos apžvalgos“ rengiamos nuo 2000 metų ir publikuojamos keturis kartus per metus. Leidinyje nagrinėjama Lietuvos ūkio ir jo sektorių padėtis, pateikiama raidos prognozė, apžvelgiama politinė situacija.

SEB bankas yra vienas iš komercinės bankininkystės Lietuvoje pradininkų, nuo savo veiklos pradžios diegęs naujas bankų paslaugas, skatinęs šalies bankininkystės plėtrą ir daręs ženklią įtaką bankų rinkai.

Tai yra didžiausias Lietuvos komercinis bankas, teikiantis visas bankininkystės paslaugas privatiems ir verslo klientams bei finansų įstaigoms. SEB banko grupė pirmauja svarbiausiose šalies bankų paslaugų rinkose ir aptarnauja 1 mln. 174 tūkst. klientų. Tarptautinė reitingų agentūra *Fitch Ratings* yra suteikusi SEB grupei ilgalaikio skolinimosi reitingą A+.

Būdamas tarptautinės SEB grupės narys, SEB bankas naudojasi savo partnerių iš viso Šiaurės regiono patirtimi, bendradarbiauja su kaimyninių šalių bankais. Bankas ypač daug dėmesio skiria universalioms ir pagal individualius klientų poreikius kuriamoms finansų paslaugoms, el. bankininkystei, ilgalaikiams ryšiams su klientais.

Banko grupę Lietuvoje sudaro AB SEB bankas, šalyje turintis 57 klientų aptarnavimo padalinius, ir keturios antrinės bendrovės: UAB *SEB investicijų valdymas*, UAB *SEB lizingas*, UAB *SEB Venture Capital*, UAB *SEB Enskilda*. Lietuvoje taip pat veikia tiesiogiai SEB grupei priklausančios UAB *SEB gyvybės draudimas* ir UAB *Litectus*.

Turinys

Politikos aktualijos	3
Makroekonomikos būklė ir prognozės	5
Vidurio ir Rytų Europos šalių valiutos kurso režimai ekonominės krizės sąlygomis	17
Komercinių bankų sistema – suspaustos spyruoklės pozicijoje	20
Valstybės skolos tendencijos ir priimtinumai	23
Priedas	29

Apžvalga parengta remiantis duomenimis iki 2010 m. kovo 16 d.

Autoriai:

soc. m. dr. Gitanas Nausėda,
SEB banko prezidento patarėjas

Tel. (8 5) 268 2517
Faks. (8 5) 268 2521
El. p. gitanas.nauseda@seb.lt

Vilija Tauraitė,
vyriausioji analitikė

Tel. (8 5) 268 2521
Faks. (8 5) 268 2521
El. p. vilija.tauraitė@seb.lt

SEB banko „Lietuvos makroekonomikos apžvalgoje“ pateikti duomenys yra paimti iš išorinių šaltinių, tokių kaip Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Finansų ministerija, Lietuvos bankas, Lietuvos darbo birža, Lietuvos bankų asociacija, tarptautinės organizacijos ir užsienio šalių statistikos institucijos, duomenų bazės *Reuters EcoWin Pro*, naujienų agentūros BNS, ELTA, *Bloomberg*, *Reuters*, leidiniai *Lietuvos rytas*, *Respublika*, *Verslo žinios*, *The Economist* ir kiti. SEB bankas neprisiima jokios atsakomybės dėl išorinių šaltinių informacijos tikslumo, tikrumo ir išbaigtumo. Kiekviena nuomonė, teiginiai ir prognozės, pateiktos šioje apžvalgoje, yra tik SEB banko ir gali būti keičiamos be papildomo įspėjimo. Šis dokumentas ar atskira jo dalis nėra kvietimas ar pasiūlymas pirkti arba parduoti vertybinius popierius ar kitas investicines priemones ir negali būti jokio investicinio sprendimo ir (arba) vėliau sudaryto sandorio pagrindas ar dalis; taip pat SEB bankas nėra atsakingas už sprendimus, priimtus remiantis šioje apžvalgoje pateikta nuomone, teiginiais ir prognozėmis. Leidinyje pateiktos mintys gali skirtis nuo oficialios SEB banko pozicijos.

Politikos aktualijos

Šiuo metu politikų bendruomenę, o ir plačiąją visuomenę, itin domina tai, ar A. Kubilius ir jo vadovaujama vyriausybė išsilaikys iki tol, kol griežta ekonomikos stabilizavimo politika duos pirmuosius vaisius ir žmonės geriau suvoks priežastinį ryšį tarp buvusių finansinių aukų ir ūkio padėties pagerėjimo. Jau dabar naujausios sociologinės apklausos atspindi truputį didesnį visuomenės palankumą A. Kubiliui ir jo vyriausybei, tačiau premjeras tebėra tarp labiausiai nemėgstamų šalyje politikų.

Situacija yra įdomi tuo požiūriu, kad A. Kubiliaus vyriausybės veiksmus nuosekliai palaiško tarptautinės finansinės organizacijos, užsienio žiniasklaida, tuo tarpu šalyje ji vertinama ir komentuojama beveik „į vienus vartus“ neigiamai. Aišku, lengviausia būtų nurašyti tokių nuomonių išsiskyrimą išorės stebėtojų neįsigilinimui arba jų abejingumui mūsų šalies reikalams, tačiau vargu ar tai būtų teisinga. Svarbiausia didesnio užsienio vertintojų pakantumo priežastis yra ta, kad jie, kaip ir A. Kubiliaus komanda, didžiausią prioritetą skiria makroekonominės situacijos suvaldymui ir fiskaliniam konsolidavimui, tuo tarpu vietos interesų grupės, žiniasklaida, opozicija akcentuoja ekonomikos gaivinimo ir skurdo įveikimo klausimus. Pastarojoje srityje dabartinė vyriausybė, iš tikrųjų, turi kur kas mažiau nuopelnų, o ateityje jai teks priimti dar ne vieną skausmingą sprendimą.

Ne paslaptis, kad vyriausybės viešųjų ryšių politika taip pat nėra aukščiausios prabos, garsėdama kaip perdėm technokratinė ir „beširdė“. Šis veiklos aspektas įgis vis didesnės reikšmės artėjant savivaldybių ir Seimo rinkimams. Vyriausybė per menkai išnaudoja Graikijos „kortą“. Pastaroji šalis yra puikus pavyzdys, kokioje situacijoje gali atsidurti valstybė, kuri ignoruoja objektyvias ekonomines realijas, nesiima griežtų priemonių finansų disciplinai garantuoti ir toliau gyvena ne pagal išgales. Skirtingai nei Lietuva, Graikija tapo problema ne tik sau, bet ir visai euro zonai.

Blogiausia, kas gali atsitikti A. Kubiliui ir jo vadovaujamai vyriausybei – sužlugti iki tol, kol plačioji visuomenė galės įvertinti priežastinį ryšį tarp sudėtų aukų (apkarpytų biudžeto išlaidų, padidintų mokesčių), finansinės stabilizacijos ir ekonomikos atsigavimo. Mūsų nuomone, tam reikia dar mažiau nei pusmečio, kadangi dabartiniai teigiami makroekonominiai pokyčiai yra veikiau „popieriniai“ nei turintys tiesioginį ryšį su žmonių kišene. Kita vertus, akivaizdžiai suaktyvėjo opozicija, grasindama nuversti valdančiąją koaliciją jau artimiausioje ateityje ir šitaip sutrukdydama pastarajai pasiimti politinį „atlygį“ už skausmingas reformas.

Valdančiosios Permainų koalicijos drama yra ta, kad jai nepakanka prognozuojamų sąjungininkų tvirtai Seimo daugumai suformuoti. Tėvynės sąjunga–Lietuvos krikščionys demokratai turi tik vieną patikimą koalicijos „brolių“ – Liberalų sąjūdį, kuris nepasitraukė iš koalicijos itin sudėtingomis ekonominėmis bei socialinėmis aplinkybėmis, todėl neturėtų susvyruoti ir artimiausioje ateityje.

Netikėtai paramą valdantiejiems „padovanojo“ Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga. Tiesą, už šią dovaną vis dėlto teks atsilyginti – sutarta dėl tiesioginių išmokų ūkininkams, nustačius, kad nacionalinė išmoka bus tokia pat kaip ir 2009 m., o bendra išmoka bus ne mažesnė nei praėjusiais metais. Be to, pasiektas kompromisas dėl savivaldybių pernai negautų pajamų kompensavimo ir lengvatinio 5 proc. pelno mokesčio tarifo ūkininkams. Tris atstovus Seime turintys valstiečiai liaudininkai teigia galintys paremti Permainų koaliciją

Vyriausybės viešųjų ryšių politika taip pat nėra aukščiausios prabos, garsėdama kaip perdėm technokratinė ir „beširdė“.

Blogiausia, kas gali atsitikti A. Kubiliaus vyriausybei – sužlugti iki tol, kol plačioji visuomenė galės įvertinti ryšį tarp sudėtų aukų ir ekonomikos atsigavimo.

balsuojant dėl nepasitikėjimo, tačiau deklaruoja neketinantys oficialiai prisidėti prie valdančiosios daugumos.

Liberalų ir centro sąjunga nuo kadencijos pradžios formaliai buvo valdančiojoje koalicijoje, tačiau besąlygiškos paramos jai nei deklaravo, nei realiai teikė. Štai ir dabar jos lyderis G. Babravičius pareiškė nelaikąs dabartinės valdančios koalicijos vienintele galima, nurodymas alternatyvios koalicijos kontūrus – Darbo partiją, partiją *Tvarka ir teisingumas* bei ką tik susiformavusią Krikščionių partiją. Aišku, tokia koalicija būtų negyvybinga be nuolat užnugaryje besisukiojančios Lietuvos socialdemokratų partijos.

Nenuosekli liberalcentristų pozicija aiškintina ne tik šios partijos politiniais interesais, bet ir vidine trintimi.

Nenuosekli liberalcentristų pozicija aiškintina ne tik šios partijos politiniais interesais, manevravimu prieš savo elektoratą, bet ir vidine partijos trintimi ir fragmentacija, kuri apsunkina vieningos nuomonės paieškas. Vis dėlto kai kuriais klausimais sutariama – partija pasisako už tiesioginių merų rinkimų įteisinimą, elektroninio balsavimo įvedimą, pridėtinės vertės mokesčio padidinimo atšaukimą kai kurioms prekėms ir paslaugoms.

Neretai susidaro įspūdis, kad atskiri partijos nariai (A. Zuokas iki pasitraukimo iš Seimo, Ž. Šilgalis) yra linkę „vaikščioti“ po vieną ir atstovauti save ar, geriausiu atveju, kažkokią partijos frakciją, bet ne visą partiją. Ne paslaptis, kad dalis eilinių partiečių yra nepatenkinti partijos pirmininku G. Babravičiumi ir ieško jam paminos.

Liberalų ir centro sąjungos frakcija Seime susidūrė su rimta grėsme subyrėti dėl savo neskaitlingumo. Konservatoriai net svarstė galimybę sustiprinti šią frakciją, paskolindami (!?) jai kurį nors savo narį. Todėl suskubta ieškoti politinių partnerių. Bene realiausias iš jų yra A. Valinsko vadovaujamos Tautos prisikėlimo partijos frakcija, kuri pati išgyvena ne geriausius laikus. Lietuvos ir centro sąjungos taryba suteikė įgaliojimus frakcijai tęsti derybas ir plėtoti santykius su A. Valinsko vadovaujama partija, tačiau ir šiai idėjai pritariama toli gražu ne vienbalsiai.

Dar sunkiau būtų įžvelgti liberalcentristų suartėjimo su Liberalų sąjūdžiu požymių, tuo tarpu šį žingsnį ankstesnėje „Lietuvos makroekonomikos apžvalgoje“ (Nr. 38) mes įvardinome kaip būtiną sėkmingo liberalizmo idėjų įgyvendinimo šalyje sąlygą. Anot naujausių sociologinių apklausų, Liberalų sąjūdis šiuo metu galėtų tikėtis perkopti 5 proc. Seimo rinkimų barjerą, tuo tarpu Liberalų ir centro sąjungai tai būtų pernelyg sunkus uždavinys.

Viena iš intrigų yra galimas prezidentės D. Grybauskaitės ir konservatorių nuomonės išsiskyrimas tiesioginių merų rinkimų klausimu.

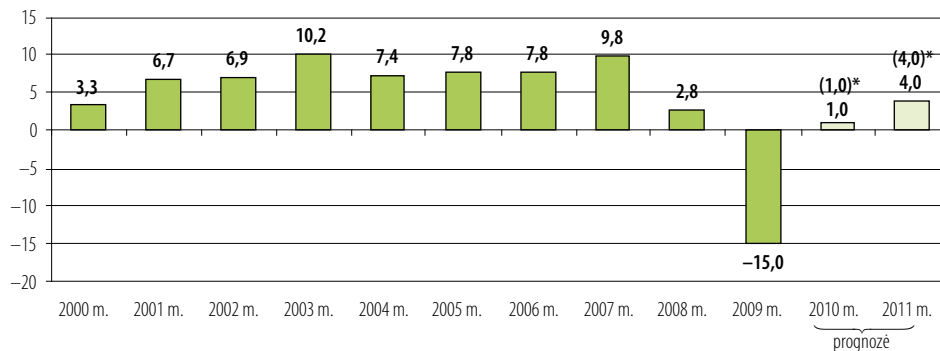
Tuo tarpu koalicijos ašis – Tėvynės sąjunga–Lietuvos krikščionys demokratai – sprendžia savo vidinius uždavinius. Viena iš intrigų yra galimas prezidentės D. Grybauskaitės ir konservatorių nuomonės išsiskyrimas tiesioginių merų rinkimų klausimu. Prezidentė nori šį rinkimų modelį įdiegti jau artimiausiuose 2011 m. savivaldybių rinkimuose, tuo tarpu konservatoriai abejoja. Jų nuomone, renkant merus tiesiogiai, jiems neturėtų būti suteiktos per didelės, nuo tarybos valios menkai priklausančios valdžios galios, kuriomis gali būti piktnaudžiaujama, prisidengiant savo tiesiogine atsakomybe rinkėjams ir neva tik politiškai motyvuotais tarybos kontrolės siekiais. TS–LKD taryba siūlo parengti kompleksiško savivaldos modelio tobulinimo koncepciją, kurią sudarytų vientisas naujojo savivaldos įstatymo ir Konstitucijos pakeitimo projektų paketas. Toks paketas esą galėtų būti parengtas ir priimtas dar šios kadencijos Seimo.

Makroekonomikos būklė ir prognozės

Ketvirtąjį praėjusių metų ketvirtį Lietuvos ūkis išlaikė jau šiek tiek anksčiau išryškėjusią tendenciją – BVP nebemažėjo, palyginti su ankstesniu ketvirčiu. Patikslintais duomenimis, 2009 m. spalio–gruodžio mėn. šalies BVP buvo 12,8 proc. mažesnis nei prieš metus, tačiau, palyginti su ankstesniu ketvirčiu (pašalinus sezono ir darbo dienų įtaką), ūgtelėjo 0,5 proc. Igalinos atominės elektrinės uždarymas ir elektros pabrangimas yra itin nepalankūs veiksniai eksporto pramonei, kuri vartoja palyginti daug energijos ir gavo asimetrinį šoką, kadangi kitų šalių konkurentai tokio elektros energijos kainų šuolio nepatyrė. Eksporto verslui nelengva prisiišti ekonomikos „lokomotyvo“ vaidmenį dar ir todėl, kad sunku prieiti prie kredito išteklių ir t. t.

Išankstiniais duomenimis, paskutinį praėjusių metų ketvirtį, palyginti su tuo pačiu 2008 m. laikotarpiu, nuosmukio neišvengė visi be išimties verslo ir ne rinkos paslaugų sektoriai. Anai, statybos sukurta pridėtinė vertė sumenko net 43,2 proc., prekybos, transporto ir ryšių paslaugų – 13,2 proc., finansinio tarpininkavimo bei nekilnojamojo turto ir kitų verslo paslaugų – 11,6 proc., pramonės ir energetikos – 8,7 proc. Nuosaukia pridėtinė vertė mažėjo valdymo ir gynybos, švietimo, sveikatos priežiūros ir socialinio darbo srityje – 1,9 proc., taip pat žemės ūkio įmonėse – 0,3 proc.

1 diagrama. Realus BVP metinis pokytis (proc.)

* Skliausteliuose nurodyta ankstesnė SEB banko prognozė.

Iškalbinga ir BVP išlaidų metodu statistika. 2009 m. spalio–gruodžio mėn., palyginti su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, labiausiai sumažėjo bendrojo pagrindinio kapitalo formavimas – 35,4 proc. Namų ūkių galutinio vartojimo išlaidos sumažėjo 18,2 proc., tuo tarpu valdžios sektoriaus ir nepelno institucijų, aptarnaujančių namų ūkius, galutinio vartojimo išlaidos mažėjo lėčiau – atitinkamai 8,0 ir 6,2 proc. Padėtį gelbėjo smarkiai ūgtelėjęs grynojo eksporto rodiklis.

Šiais bruožais antrosios praėjusių metų pusės BVP raida yra panaši į 1999–2000 m. pradžios makroekonominės tendencijas, kuomet eksportas pradėjo įsibėgėti vidaus rinkai tebesant nuosmukio arba, geriausiu atveju, sąstingio stadijoje. Vargu ar šiais metais galima tikėtis esminio valdžios vartojimo proveržio, kadangi tam trukdys ribojančioji fiskalinė politika. Kita vertus, namų ūkių vartojimas tikrai nebekris tokiais tempais kaip praėjusiais metais,

Vargu ar šiemet galima tikėtis esminio valdžios vartojimo proveržio, kadangi tam trukdys ribojančioji fiskalinė politika.

o vidaus investicijos veikiausiai net išaugs. Santūraus optimizmo priežastis – pagrindinio kapitalo formavimas jau pasiekė „dugną“, nuo kurio teks atsipirti, galiausiai šviesesnės eksporto ir visos ekonomikos artimiausių metų perspektyvos paskatins įmones daugiau investuoti į gamybos pajėgumų plėtrą.

Šalies **pramonei** ketvirtasis 2009 m. ketvirtis tikrai nebuvo blogas. Tai aiškintina jos orientacija į eksporto rinkas, kurios akivaizdžiai atsigauna: Rusiją, Vokietiją, Lenkiją, kitas Europos Sąjungos valstybes. 2009 m. sausio–gruodžio mėn., palyginti su tuo pačiu 2008 m. laikotarpiu, pramonės produkcija sumažėjo 14,6 proc., o pašalinus darbo dienų įtaką – 14,4 proc. Verta priminti, kad per tris praėjusių metų ketvirčius, palyginti su analogišku ankstesnių metų laikotarpiu, pramonės produkcija nusmuko 15,7 proc. (pašalinus darbo dienų skaičiaus įtaką – 15,4 proc.).

Metinį neigiamą pokytį toliau kantriai mažino daugelis apdirbamosios pramonės šakų.

Metinį neigiamą pokytį toliau kantriai mažino daugelis apdirbamosios pramonės šakų. Antai, tekstilės gaminių gamyba praėjusiais metais buvo 20,7 proc. mažesnė nei prieš metus, tuo tarpu per dešimt 2009 m. mėnesių nuosmukis buvo 24,5 proc., medienos ir medienos gaminių, išskyrus baldus – atitinkamai 20,6 proc. ir 23,4 proc., metalo gaminių, išskyrus mašinas ir įrengimus – 40,7 proc. ir 41,4 proc., maisto produktų – 7,7 proc. ir 7,9 proc.

Pažymėtinas chemijos ir chemikalų pramonės pasitraukimas iš minuso zonos – per dešimt praėjusių metų mėnesių šio sektoriaus produkcijos gamyba smuktelėjo 4,6 proc., tuo tarpu per visus metus jau ūgtelėjo 0,1 proc. Atvirkščiai, tie sektoriai, kurie per dešimt praėjusių metų mėnesių buvo pasiekę teigiamą metinį pokytį, paskutiniaisiais metų mėnesiais rezultatai sugadino: kompiuterinių, elektroninių ir optinių gaminių gamybos prieaugis sumenko nuo 15,4 proc. iki 13,0 proc., o mašinų ir įrangos remonto bei įrengimo – nuo pluso 0,3 proc. iki minuso 9,2 proc.

Pramonės atsigavimas nebuvo staigus, kadangi eksporto pagyvėjimo neparėmė aktyvesnis prekių pardavimas vidaus rinkoje.

Vis dėlto pramonės gamybos atsigavimas nebuvo staigus, kadangi eksporto pagyvėjimo neparėmė aktyvesnis prekių pardavimas vidaus rinkoje. Dėl tendencijų išorės ir vietos rinkoje išsiskyrimo didėjo daugelio pramonės sektorių ne Lietuvoje parduodamos produkcijos lyginamoji dalis. Antai 2009 m., palyginti su 2008 m., mašinų ir įrangos remonto ir įrengimo įmonėse pardavimo ir paslaugų dalis išorės rinkoje išaugo 16,3 proc. punkto ir sudarė 58,6 proc., pagrindinių vaistų pramonės gaminių ir farmacinių preparatų gamybos įmonėse – 16,2 proc. punkto ir 62,5 proc., metalo gaminių, išskyrus mašinas ir įrenginius, – 9,2 proc. punkto ir 50,2 proc., variklinių transporto priemonių, priekabių ir puspriekabių – 9 proc. punktais ir 83,6 proc. ir pan. Sunkmetis privertė ne vieną įmonę dairytis į tas užsienio šalis, kurios iki globalinės finansų krizės buvo mūsų verslui visiškai nežinomos (pvz., kai kurios Afrikos valstybės).

2010 m. sausio mėn., palyginti su 2009 m. gruodžio mėn., pramonės produkcija be PVM ir akcizų sumenko 7,2 proc., o palyginti su 2009 m. sausio mėn. – 6,8 proc., pašalinus darbo dienų įtaką – atitinkamai 0,6 ir 5,6 proc.

Kasyba ir karjerų eksploatavimas paskutinį metų ketvirtį stabilizavosi labai žemame lygyje. 2009 m. sausio–spalio mėn., palyginti su analogišku 2008 m. laikotarpiu, šio sektoriaus produkcija sumažėjo 38 proc., tuo tarpu per visus metus – 35,1 proc. Žalios naftos gavyba Lietuvoje praėjusiais metais buvo 116,5 tūkst. t. t. y. 8,7 proc., durpių gavyba – 501,2 tūkst. t. t. y. 6,6 proc., žvyro, žvirgždo, gargždo ir titnagžemio – 1929,6 tūkst. t. t. y. 56,3 proc., dolomito skaldos – 1901,7 tūkst. t. t. y. 61,0 proc. mažesnė nei prieš metus. Palyginti su 2008 m., išaugo tik silicinio smėlio gavyba, atitinkamai 41,2 tūkst. t ir 38,3 tūkst. t, arba 7,6 proc. daugiau. Esminė nuosmukio priežastis yra ta pati kaip ir anksčiau – statybų sektoriaus Lietuvoje krizė, formuojanti menką statybinių medžiagų paklausą.

2009 m., palyginti su 2008 m., pagrindiniai kuro ir energijos ištekliai mažėjo.

Energetikos sektoriuje 2009 m., palyginti su 2008 m., pagrindiniai kuro ir energijos ištekliai (gamyba ir importas, atėmus eksportą, bunkeriavimą) sumažėjo: gamtinių dujų – 15,9 proc., elektros energijos – 7,2 proc. Visų rūšių transportui naudojamo kuro (degalų) ištekliai taip

pat sumažėjo: reaktyvinių degalų – 50,1 proc., dyzelino transportui – 19,6 proc., automobilių benzino – 16,9 proc., suskystintų naftos dujų – 11,2 proc.

Energetikos sektorius pirmą kartą po Nepriklausomybės atkūrimo įžengė į raidos etapą be Ignalinos atominės elektrinės. Sektoriaus istorijoje būta etapų, kai neveikė vienas iš dviejų atominės elektrinės reaktorių (iki 2005 m.), arba trumpam buvo sustabdytas paskutinis eksploatuojamas reaktorius (2005–2009 m.), tačiau niekada nebuvo taip, kad ilgą laiką neveiktų nė vienas reaktorius.

Siekiant organizuoti elektros energijos prekybą pasikeitusiomis sąlygomis, šių metų pradžioje buvo įkurtas Lietuvos elektros energijos rinkos operatorius UAB *BALTPOOL*. Šios bendrovės administruojama didmeninė elektros prekyba Lietuvoje vyksta dviem būdais: prekiaujant šalies elektros biržoje ir dvišalių sutarčių tarp gamintojų ir tiekėjų pagrindu. Didmeninę prekybą elektros biržoje operatorius administruoja, bendradarbiaudamas su Skandinavijos šalyse veikiančia elektros birža *Nord Pool Spot*.

Elektros biržoje vyksta tarptautinė prekyba. Biržoje dalyvauja gamintojai ir tiekėjai iš Lietuvos ir kaimyninių energetikos sistemų, prekiaujantys Lietuvoje pagaminta arba importuota elektros energija, kuri perkama naudojimui Lietuvoje ir eksportui į gretimas energetikos sistemas. Šalies elektros biržoje dalyvauja AB Lietuvos elektrinė, UAB *Vilniaus energija*, UAB Kauno termofikacijos elektrinė, AB *Panevėžio energija*, AB *Lifosa*, UAB *INTER RAO Lietuva*, AB *Orlen Lietuva* ir kt.

Ketvirtąjį 2009 m. ketvirtį **mažmeninė prekyba** dar neturėjo pagrindo kalbėti apie teigiamą veiklos lūžį, nors ir gavo sezoninį „dopingą“ – pagyvėjimą Šv. Kalėdų ir Naujųjų metų išvakarėse. Prekybininkai mėgina prisivilioti pirkėją išpardavimo akcijomis ir įvairiomis kainų nuolaidomis, tačiau tai padeda tik palaikyti minimalią apyvartą, o ne smarkiai ją padidinti. Be to, pirkėjai įpranta prie laikinai taikomų kainų nuolaidų ir perka išimtinai tik akcijomis pažymėtas prekes, ignoruodami likusias.

Mažmeninės prekybos, variklinių transporto priemonių ir motociklų didmeninės ir mažmeninės prekybos bei remonto įmonių apyvarta (be PVM) palyginamosiomis kainomis praėjusiais metais, palyginti su 2008 m., sumenko 27,7 proc., tuo tarpu 2009 m. sausio–rugsėjo mėn. ji buvo 28,3 proc. mažesnė nei prieš metus. Sezoniško veiksnio „jėgą“ iliustruoja 2009 m. gruodžio mėn. statistika – šį mėnesį apyvarta palyginamosiomis kainomis ūgtelėjo 18,6 proc.

Santykiškai mažiau smuktelėjo įmonių, besispecializuojančių tekstilės, drabužių ir avalynės prekyboje, apyvarta – 17,0 proc., prekiaujančių maisto prekėmis, alkoholiniais gėrimais ir tabako gaminiiais – 18,7 proc., tuo tarpu automobilių degalų mažmeninės prekybos apyvarta sumenko 22,7 proc., o variklinių transporto priemonių ir motociklų prekyba bei remontas – net 45,3 proc.

Pastaruoju metu, ypač maisto produktų srityje, išryškėjo tendencija, kad mažmeninės prekybos atstovų nustatomas prekybos antkainis, palyginti su tiekėjų kaina, yra daug mažesnis nei anksčiau, o kartais net neigiamas. Taip yra todėl, kad mažmenininkai siekia bet kokia kaina paskatinti prekių pardavimą, tuo tarpu tiekėjai nebėra linkę taikstyti su prekybininkų diktatu, turėdami prekių išvežimo į užsienį alternatyvą. Tokiomis aplinkybėmis smarkiai blogėja prekybos verslo dalyvių finansinė padėtis, tačiau, kaip įprasta, bankroto grėsmė pirmiausia iškyla silpniausiai prekybininkų grandžiai – smulkioms, neuniversalioms įmonėms. Ne paslaptis, kad jos turi kur kas ribotesnes galimybes nei didieji rinkos dalyviai pasitelkti skolintas lėšas, jei to prireiktų.

Patikslintais Statistikos departamento ketvirtojo 2009 m. ketvirčio ir visų metų duomenimis, **žemės ūkis ir žuvininkystė** buvo vienintelis šalies ūkio sektorius, sugebėjęs praėjusiais metais 2 proc. padidinti sukurtą pridėtinę vertę, nors paskutinį ketvirtį, palyginti su tuo pačiu 2008 m. laikotarpiu, ir jis neišvengė nuosmukio (0,3 proc.).

Prekybininkai mėgina prisivilioti pirkėją išpardavimo akcijomis ir įvairiomis kainų nuolaidomis, tačiau tai padeda tik palaikyti minimalią apyvartą.

Žemės ūkis ir žuvininkystė buvo vienintelis šalies ūkio sektorius, sugebėjęs praėjusiais metais 2 proc. padidinti sukurtą pridėtinę vertę.

Analizuojant natūrinius sektoriaus veiklos rodiklius, matyti, jog praėjusiais metais sumažėjo gyvulininkystės produkcijos supirkimas, tačiau daugiau supirkta augalinės kilmės produktų. Antai, 2009 m. sausio–gruodžio mėn., palyginti su ankstesniais metais, gyvulių ir paukščių gyvuoju svoriu paskersta 9 proc. mažiau, primelžta pieno ir surinkta kiaušinių – po 6 proc. mažiau. Supirkimo rodikliai buvo panašūs – gyvulių ir paukščių (gyvuoju svoriu) supirkta 11 proc., pieno (perskaičiuoto į bazinį riebumą) – 8 proc., kiaušinių – 1 proc. mažiau nei prieš metus. Tuo tarpu ankštinių augalų grūdų ir bulvių supirkimas išaugo po 3 proc., daržovių – 2 proc. Vaisių supirkimas sumenko 41 proc.

Žemės ūkio produktų supirkimo kainos (ŽŪPK) ketvirtąjį 2009 m. ketvirtį, palyginti su tuo pačiu 2008 m. ketvirčiu, nukrito 10,5 proc., atpigus augalininkystės produktams 20,2 proc., gyvulių ir gyvulininkystės produktams – 3,8 proc. Iš augalininkystės produktų sumažėjo bulvių kainos – 31 proc., daržovių – 26,8 proc., javų – 17,6 proc., augalų, skirtų perdirbti – 17,2 proc. Tik vaisiai pabrango 5,3 proc. Iš gyvulių ir gyvulininkystės produktų kiaušės atpigę 14,4 proc., galvijai – 7,3 proc., tuo tarpu kiaušiniai pabrango 8,3 proc.

Ketvirtąjį 2009 m. ketvirtį, palyginti su ankstesniu ketvirčiu, ŽŪPK išaugo 5,9 proc., kadangi gyvulių ir gyvulininkystės produktų kainos ūgtelėjo 16 proc., o augalininkystės produktų – sumažėjo vidutiniškai 9,8 proc.

Pernai šalies žemės ūkiui skirta tiesioginė 1,129 mlrd. Lt parama, iš kurios 765 mln. Lt – Europos Sąjungos lėšos, o 364 mln. Lt skirti iš biudžeto papildomoms nacionalinėms tiesioginėms išmokoms už pasėlius, gyvulius ir pieną. Žemės ūkio ministerija siūlo Vyriausybei papildomoms nacionalinėms tiesioginėms išmokoms 2010 m. skirti didžiausią galimą sumą – 377 mln. Lt. Nepaisant to, žemdirbiai turi nemažai pretenzijų valdžiai. Antai, raginama panaikinti naujus mokesčius, reguliuoti prekybininkų ir perdirbėjų veiklą bei pieno supirkimo kainą, mokėti papildomas nacionalines išmokas ir kitaip gelbėti sudėtingoje padėtyje esantį sektorių.

Kol kas žemdirbiai neorganizuoja protesto akcijų, tikėdamiesi, jog Vyriausybė įvykdys jiems duotus pažadus. Pavyzdžiui, pažadėta „išaldyti“ 5 proc. pelno mokestį. Anksčiau buvo planuota, kad žemdirbiai 2010 m. turės mokėti 5 proc., 2011 m. – 10 proc., o 2012 m. – 15 proc. pelno mokestį. Anot Žemės ūkio ministerijos, taip pat bus mėginama tartis su Aplinkos ministerija, jog nebeliktų pakuotės mokesčio, kuris yra maždaug 120 Lt už karvę. Be to, sutarta, kad 10,7 mln. Lt Europos Sąjungos paramos, skirtos remti ūkininkus, bus išmokėta kaip parama, o ne pervesta į pieno kokybei gerinti kuriamą Pieno fondą.

Transporto sektorius pradeda jausti stiprėjančių išorės rinkų ir atsigaušančio Lietuvos eksporto sektorius „pulsą“.

Transporto sektorius pradeda jausti stiprėjančių išorės rinkų ir atsigaušančio Lietuvos eksporto sektorius „pulsą“. Praėjusiais metais, palyginti su 2008 m., vežimas geležinkelių transportu sumažėjo 22,4 proc. (sausio–spalio mėn. – 26,4 proc.). Krovinių pakrovimas ir iškrovimas geležinkelio stotyse sumenko 17,7 proc. (sausio–spalio mėn. – 20,8 proc.) ir sudarė 42,9 mln. t.

2009 m. Klaipėdos valstybiniame jūrų uoste kartu su Būtingės terminalu pakrauta ir iškrauta 36,2 mln. t krovinių, t. y. 7,1 proc. (sausio–spalio mėn. – 9,6 proc.) mažiau nei ankstesniais metais. Klaipėdos valstybiniame jūrų uoste perkrauta 27,8 mln. t krovinių, t. y. 7 proc. (sausio–spalio mėn. – 11 proc.) mažiau, tuo tarpu Būtingės terminale – 8,4 mln. t, t. y. 7,5 proc. (sausio–spalio mėn. – 4,7 proc.) mažiau nei 2008 m. Žalia nafta ir naftos produktai sudarė 48,5 proc. visų perkrautų krovinių, arba 4,9 proc. punkto mažiau, palyginti su 2008 m. Kelių transporto priemonių buvo perkrauta 173 tūkst., t. y. 13,9 proc. mažiau nei prieš metus, konteinerių (TEU) – 248 tūkst., t. y. 33,6 proc. mažiau nei 2008 m.

Lietuvos oro bendrovių lėktuvais praėjusiais metais buvo vežta 675 tūkst. keleivių, t. y. 41,9 proc. (sausio–spalio mėn. – 40,2 proc.) mažiau nei ankstesniais metais. 2009 m. šalies oro uostuose nusileido ir pakilo 31,3 tūkst. Lietuvos ir užsienio oro bendrovių lėktuvų, t. y. 31,8 proc. (sausio–spalio mėn. – 34,8 proc.) mažiau nei prieš metus.

Šių metų pradžioje geležinkelių ir uosto veiklos rodikliai jau buvo teigiami. 2010 m. sausio mėn., palyginti su 2009 m. sausio mėn., vežimas geležinkelių transportu išaugo 19,4 proc. Klaipėdos valstybiniame jūrų uoste kartu su Būtingės terminalu pakrauta ir iškrauta 3,2 mln. t krovinių, t. y. 9,1 proc. daugiau nei prieš metus. Kiek kitokia buvo susisiekimo oro linijomis situacija – Lietuvos oro bendrovių lėktuvais šių metų sausio mėn. vežta 43 tūkst. keleivių, t. y. 2,1 proc. mažiau nei prieš metus.

Siekdama lengviau pritraukti investicijų, spręsti teritorijų planavimo ir žemės sklypų formavimo bei kitas problemas, Lietuva ketina pripažinti europinės vėžės geležinkelio projektą *Rail Baltica* valstybei svarbiu ekonominiu projektu. Be to, svarbaus ekonominio projekto statusas mūsų šaliai leistų pagerinti transporto paslaugų kokybę, pritraukti daugiau krovinių, paskatintų krovinių vežimą geležinkeliais Šiaurės–Pietų kryptimi, o kartu padidintų eksporto, importo ir tranzito galimybes.

Susisiekimo ministerija tikisi, jog *Rail Baltica* statyba bus pradėta jau šią vasarą. Planuojama, kad geležinkelio rekonstrukcija nuo Lenkijos–Lietuvos sienos iki Marijampolės bus finansuojama TEN-T projekto lėšomis, o etapui iki Kauno galėtų būti skirtos lėšos iš ES Sanglaudos fondo. Lėšų ketinama rasti peržiūrėjus kitus transporto projektus, kurie finansuojami iš Sanglaudos fondo ir kurių įgyvendinimas vėluoja. Norėdama atpiginti projektą, Lietuva dabar siūlo *Rail Baltica* vėžę tiesti ant esamo pylimo ir vietoje naujos vėžės tiesimo rekonstruoti geležinkelio liniją nuo Lenkijos iki Kauno. Taip projektas atpigėtų nuo 1,8 mlrd. Lt iki 800 mln. Lt.

Ketvirtąjį praėjusių metų ketvirtį **statybų ir nekilnojamojo turto (NT) rinkoje** buvo teigiamų naujienų – būsto pigimas Lietuvos didmiesčiuose sulėtėjo, o Rygoje ir Taline būsto kainos net ėmė didėti. Daugelis rinkos dalyvių vadovaujasi nuojauta, jog kainų „dugnas“ iš esmės pasiektas, todėl, turint finansinių galimybių, būtina investuoti būtent dabar. Kita vertus, būsto pardavėjai, panašiai vertindami susiklosčiusią situaciją, nebeskuba teikti pirkėjams didelių kainų nuolaidų, kaip buvo įprasta anksčiau. Kad ir kaip bebūtų, 2010 m. sausio mėn., palyginti su tuo pačiu 2009 m. mėnesiu, nekilnojamojo turto sandorių skaičius ūgtelėjo.

Nekilnojamojo turto bendrovė *Ober-Haus* prognozuoja, kad šiais metais NT kainų mažėjimas Lietuvoje neviršys 10 proc. Pasak bendrovės atstovų, per pastaruosius 12 mėnesių NT kainos Vilniuje nukrito apie 30 proc., tačiau paskutinį pusmetį – ne daugiau kaip 7 proc. Nors NT kainų lygis Lietuvoje maždaug 20 proc. didesnis nei Latvijoje ir Estijoje, dalis Lietuvos statytojų didesnę paklausą turinčių būstų kainą jau pradėjo kelti.

Lietuvos NT rinkos problema yra ta, Lietuvoje yra daugiausia Baltijos šalyse neparduotų naujos statybos butų – vien Vilniuje jų yra apie 2200. Tuo tarpu Estijoje perteklinė būstų pasiūla pamažu išsisemia, optimizmo suteikia ir reali šalies perspektyva jau 2011 m. įsivesti eurą. Rygos situacija yra išskirtinė ta prasme, kad čia būsto kainos, ypač senos statybos butų, sumažėjo itin drastiškai – net iki 70–75 proc., todėl pasiūla lengviau „atranda“ paklausą. Tokiomis aplinkybėmis nenuostabu, kad ketvirtąjį 2009 m. ketvirtį Taline būsto kainos vidutiniškai išaugo 6 proc., o Rygoje – 5 proc.

Jei Lietuvos ekonomika atsigaus panašiu tempu kaip antrąjį praėjusių metų pusmetį, 2010 m. neatmestume ir visiškos NT kainų stabilizacijos tikimybės. Tam tikrą senos statybos būsto kainų sumažėjimą gali kompensuoti lėto naujo būsto brangimo tendencijos.

Ketvirtąjį 2009 m. ketvirtį statybos įmonės savo jėgomis atliko darbų už 1374,6 mln. Lt to meto kainomis, t. y. 14,7 proc. mažiau nei ankstesnį ketvirtį ir net 50,9 proc. mažiau nei prieš metus. Iš viso praėjusiais metais statybininkai savo jėgomis atliko darbų už 5942,1 mln. Lt, t. y. 47,9 proc. mažiau nei 2008 m.

Išankstiniais Statistikos departamento duomenimis, praėjusiais metais Lietuvoje buvo pripažinti tinkamais naudoti 3964 gyvenamieji pastatai, juose įrengta 9400 butų, t. y. 2429

Ketvirtąjį 2009 m. ketvirtį būsto pigimas Lietuvos didmiesčiuose sulėtėjo, o Rygoje ir Taline būsto kainos net ėmė didėti.

Jei Lietuvos ekonomika atsigaus panašiu tempu kaip antrąjį praėjusių metų pusmetį, 2010 m. neatmestume ir visiškos NT kainų stabilizacijos tikimybės.

butais arba 20,5 proc. mažiau nei 2008 m. Jų naudingasis plotas buvo 1075 tūkst. kv. m, t. y. 89 tūkst. kv. m arba 7,6 proc. mažiau nei ankstesniais metais. Kaip matome, praėjusiais metais, palyginti su 2008 m., smarkiai padidėjo vidutinis buto naudingasis plotas – jis siekė atitinkamai 114,4 kv. m ir 98,4 kv. m.

Pamažu stabilizuojasi išduotų statybos leidimų skaičius, leisdamas daryti prielaidas apie „dugną“ ir šioje srityje. Antai, pernai suteikti 5994 statybos leidimai statyti 6021 gyvenamąjį namą, t. y. 2195 statybos leidimais, arba 26,8 proc. mažiau nei prieš metus, tačiau ketvirtąjį 2009 m. ketvirtį statybos leidimų išduota tik 2,8 proc. mažiau nei trečiąjį ketvirtį. „Ledai“ pajudėtų greičiau tuo atveju, jei išsisklaidytų anksčiau pastatytų, bet neeksploatuotų butų pasiūlos rinkoje perteklius, skatindamas statybos bendroves investuoti lėšas į naują statybą.

Ketvirtąjį 2009 m. ketvirtį šalyje buvo pripažinti tinkamais naudoti 4983 nauji negyvenamieji pastatai, jų bendrasis plotas sudarė 1725 tūkst. kv. m, t. y. 144,6 tūkst. kv. m mažiau nei 2008 m. Daugiausia pagal bendrąjį plotą pastatyta pramoninių pastatų ir sandėlių (600,8 tūkst. kv. m), prekybos, viešbučių ir maitinimo įmonių pastatų (383,8 tūkst. kv. m). Tai lėmė išblėsęs materialinių investicijų šalyje procesas. 2009 m. Lietuvoje investuota 12,6 mlrd. Lt – 36,8 proc. mažiau nei ankstesniais metais, tiesa, investicijos į statybą sumažėjo santykinai mažiau – 27,6 proc.

Kol kas nematome pagrindo koreguoti ankstesniame „Lietuvos makroekonomikos apžvalgos“ numeryje pateiktą šalies BVP augimo 2010 m. ir 2011 m. prognozių – atitinkamai 1,0 proc. ir 4,0 proc. Daugiau informacijos vertinti naujausias makroekonominės tendencijas atsiras balandžio mėn. pabaigoje, paskelbus pirmojo 2010 m. ketvirčio BVP išankstinį įvertį. Kaip ir anksčiau, esame įsitikinę, kad BVP plėtros rodikliai pirmąjį šių metų pusmetį bus blogesni nei metų pabaigoje.

Viešųjų finansų stabilizavimo pastangos duoda tik pirmuosius vaisius, tačiau jau sulaukia kredito reitingų agentūrų ir tarptautinių finansinių institucijų pripažinimo.

Viešųjų finansų stabilizavimo pastangos duoda tik pirmuosius vaisius, tačiau jau sulaukia kredito reitingų agentūrų ir tarptautinių finansinių institucijų pripažinimo. Vasario pradžioje tarptautinė reitingų agentūra *Standard&Poor's* nustatė Lietuvai tą patį ilgalaikio skolinimosi užsienio valiuta reitingą BBB, tačiau pagerino skolinimosi perspektyvą iš „neigiamos“ į „stabilią“. Anot agentūros, šį sprendimą lėmė tai, kad Vyriausybė 2009–2010 m. ėmėsi ryžtingų konsolidavimo priemonių ilgalaikiam Lietuvos valstybės finansų tvarumui pagerinti, be to, politinės partijos demonstruoja paramą biudžeto ir struktūrinių reformų įgyvendinimui.

Agentūra atkreipė dėmesį į tai, jog Šiaurės šalių bankų dominavimas Lietuvoje iš esmės sumažino fiskalinio pobūdžio grėsmes, susijusias su finansų sektoriaus nuostolių kompensavimu. Motininiai bankai laiku vykdė naujas kapitalo injekcijas į Lietuvoje veikiančius padalinius ir šitaip sušvelnino blogų paskolų didėjimo pasekmes kredito įstaigų stabilumui.

Maždaug tuo pat metu Finansų ministerija pagerino savo pagrindinių šalies makroekonominių rodiklių prognozes. Anot ministerijos, 2010 m. BVP dėl nuo žemos bazės didėjančio eksporto ir ES paramos lėšų įsisavinimo paankstinimo augs 1,6 proc. (2009 m. rudenį buvo prognozuotas 4,3 proc. nuosmukis), 2011 m. – 3,2 proc. Atitinkamai pagerintas Konvergencijos programoje numatytas 2010 m. valdžios sektoriaus deficito rodiklis – nuo 9,5 proc. BVP iki 8,1 proc. BVP. 2011 m. jis turėtų sudaryti 6,0 proc., o 2012 m. – 3,0 proc. BVP.

Didžiausia grėsmė šalies finansų stabilumui yra ne tik ir net ne tiek ūkio konjunktūros, kiek ir strateginių, demografinių veiksnių padiktuotos Sodros problemos.

Mūsų nuomone, didžiausia grėsmė šalies viešųjų finansų stabilumui vidutiniu ir ilguoju laikotarpiu yra ne tik ir net ne tiek ūkio konjunktūros, kiek ir strateginių, demografinių veiksnių padiktuotos Sodros problemos. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos suburtos darbo grupės pateikti pasiūlymai apima platų spektrą priemonių, nukreiptų į valstybinio socialinio draudimo sistemos pajamų padidinimą ir išlaidų kontrolę, tačiau labai abejotina, ar jos susilauks politinės paramos.

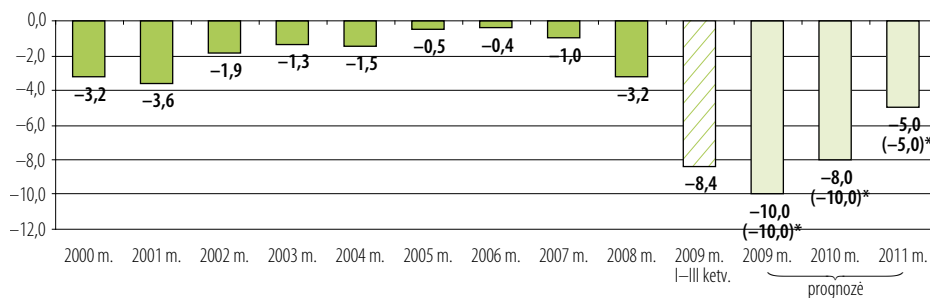
Darbo grupė pasiūlė palaipsniui didinti pensinį amžių iki 65 metų po pusę metų per vienerius metus vienodai vyrams ir moterims; atsisakyti visuomenėje kritikuojamos valstybinių pensijų rūšies; nustatyti, kad už pirmąsias 7 ligos dienas (5 darbo dienas) moka darbdavys,

kartu peržiūrint šios draudimo rūšies įmokos tarifą; nuo 2012 m. leisti tėvams pasirinkti motinystės (tėvystės) pašalpų mokėjimo trukmę, išsaugant tokią pat bendrą išmokos sumą; socialinio draudimo įmokų surinkimo administravimą perduoti Valstybinei mokesčių inspekcijai ir kt.

Tenka pripažinti, kad ne visos siūlomos priemonės turės apčiuopiamos įtakos Sodros finansams bent jau pirmaisiais metais po jų įgyvendinimo (pvz., pensinio amžiaus ilginimas). Dabartines Sodros problemas iš dalies lėmė pernelyg didelė jos priklausomybė nuo politikų populistinių sprendimų, kurie padažnėja artėjant rinkimams. Ekonominės gerovės metais socialinio draudimo fonde nesukaupiamas reikalingas finansinis rezervas, kuris padėtų išgyventi ekonominio sunkmečio laikotarpiu, todėl valdžia priversta griebtis kontraversiškų pasiūlymų, kurie sutinka įnirtingą verslo ir socialinės paramos gavėjų pasipriešinimą. Pavyzdžiui, verslininkai pasipiktino planais perkelti ant jų pečių pirmųjų 7 ligos dienų apmokėjimo našta.

Vis dėlto šviesėjančios ekonomikos plėtros perspektyvos ir su tuo susijęs geresnis planuojamų biudžeto pajamų surinkimas paskatino mus sumažinti 2010 m. fiskalinio deficito prognozę nuo 10,0 proc. iki 8,0 proc. BVP (žr. 2 diagramą). Ateinančiais metais prognozuojamas deficito lygis liko nepakitęs – 5,0 proc. BVP.

2 diagrama. Valdžios sektoriaus balansas (ESS'95, proc. BVP)

* Skliausteliuose nurodyta ankstesnė SEB banko prognozė.

Spartus **vartotojų kainų** didėjimas Lietuvai šiais metais negresia. Jau 2009 m. gruodžio mėn. metinė infliacija tesudarė 1,3 proc. (vidutinė metinė infliacija – 4,5 proc.) ir buvo 7,2 proc. punkto mažesnė nei 2008 m. pabaigoje. Metinės infliacijos lygį daugiausia lėmė 21,7 proc. pabrangę alkoholiniai gėrimai ir tabako gaminiai, 10,5 proc. – transporto grupės, 14,4 proc. – sveikatos priežiūros grupės prekės ir paslaugos bei 4,4 proc. atpigę maisto produktai ir nealkoholiniai gėrimai, 5,6 proc. – būsto, vandens, elektros, dujų ir kito kuro grupės prekės ir paslaugos, 8,3 proc. – drabužiai ir avalynė. Apskritai, praėjusiais metais daugiausia brango tos prekės ir paslaugos, kurioms buvo užkrauta sunkesnė akcizų našta.

Šiais metais infliacijos veiksnių svorio centras pasistūmės į energetinių išteklių sritį. Nuo 2010 m. pradžios įsigaliojusios didesnės elektros energijos kainos maždaug 0,7–0,9 proc. punkto pabrangino kasdienį vidutinio statistinio lietuvių vartojimo prekių krepšelį, ir tai buvo tik tiesioginė Ignalinos atominės elektrinės (IAE) uždarymo pasekmė kainų lygiui.

Daug sudėtingiau apskaičiuoti netiesioginį elektros energijos pabrangimo poveikį kitų produktų ir paslaugų kainoms, nes įvairūs verslo sektoriai taikys skirtingą didesnių sąnaudų perkėlimo į galutinę kainą taktiką. Elektros energijos kainos kilimas santykiniai skaudžiau užgaus daug elektros vartojančius sektorius, pavyzdžiui, metalo ir chemijos pramonę. Kita vertus, būtent šio verslo atstovai patiria didžiulę tarptautinės rinkos konkurenciją (prekiauja angl. „tradable goods“) ir teturi itin nedidelę erdvę manipuliuoti kainomis, juolab kad sąnaudų didėjimą lemia „lietuviškas“ IAE uždarymo veiksnys, dėl kurio užsienio gamintojams nei šilta, nei šalta. Taigi vietos įmonėms, norinčioms išlikti konkurencingomis, teks „prary-

Gerovės metais socialinio draudimo fonde nesukaupiamas reikalingas finansinis rezervas, kuris padėtų išgyventi sunkmečio laikotarpiu.

Šiais metais infliacijos veiksnių svorio centras pasistūmės į energetinių išteklių sritį.

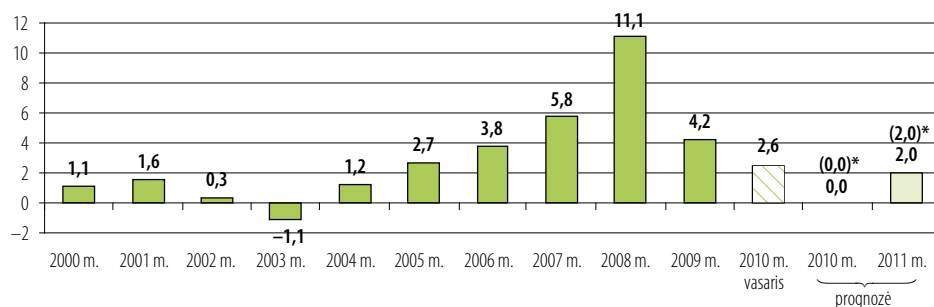
ti“ elektros brangimą ir ieškoti efektyvesnės gamybos struktūros bei taupesnių gamybos technologijų.

Išleiskus daugiau lėšų elektros energijos sąskaitoms apmokėti, mažiau jų liks kitiems produktams ir paslaugoms pirkti, o tai spaus jų kainas žemyn.

Be to, reikėtų atsižvelgti į brangesnės elektros kitų prekių „išstūmimo“ efektą. Esmė ta, kad buitiniai elektros vartotojai negali pasirinkti, ar jos atsisakyti, ar ne. Išleiskus daugiau lėšų elektros energijos sąskaitoms apmokėti, mažiau jų liks kitiems produktams ir paslaugoms pirkti, o tai spaus jų kainas žemyn. Beje, namų ūkiai, vartojantys elektrą ne tik apšvietimo ar valgio gaminimo, bet ir šildymo tikslais, nukentės labiau nei vidutinė statistinė šeima ir patirs santykinai didžiausių gerovės nuostolių. Tiesa, numatyta ateityje dažniau keisti šilumos energijos tarifus ir, žvelgiant į pasaulinių naftos kainų kilimą, tikrai ne į gerąją vartotojams pusę.

Atsižvelgiant į šiuos argumentus, nėra pagrindo keisti anksčiau skelbtų 2010 m. ir 2011 m. vidutinės metinės infliacijos pagal SVKI prognozių – atitinkamai 0 proc. ir 2 proc. (žr. 3 diagramą).

3 diagrama. Vidutinė metinė infliacija pagal SVKI (proc.)

* Skliausteliuose nurodyta ankstesnė SEB banko prognozė.

2009 m. pirmą sykį užfiksuotas einamosios sąskaitos perteklius, kurį lėmė ne tik užsienio prekybos deficito sumažėjimas, bet ir užsienio kapitalo įmonių patirti nuostoliai.

Einamosios sąskaitos tendencijos 2009 m., palyginti su 2008 m., pakrypo nauja linkme. Pirmą sykį per nepriklausomos Lietuvos istoriją užfiksuotas metinis einamosios sąskaitos perteklius. Išankstiniais mėnesiniais Lietuvos banko duomenimis, einamosios sąskaitos perteklius siekė 3 mlrd. Lt, arba 3,2 proc. BVP. Palyginti su 2008 m., einamosios sąskaitos ir BVP santykis pagerėjo nuo –11,9 proc., t. y. net 15,1 proc. punkto.

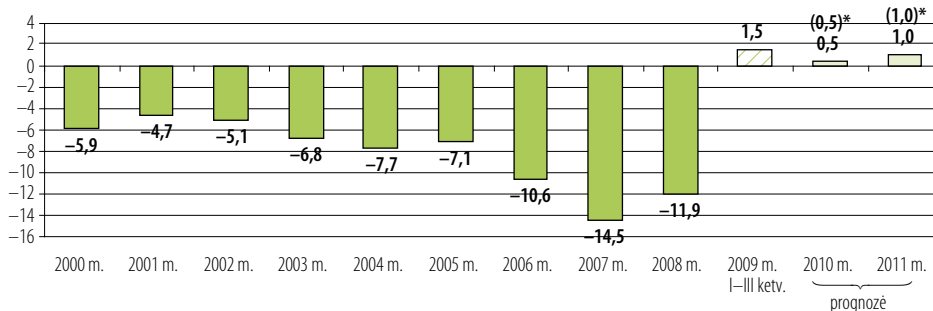
Palyginti su 2008 m., einamosios sąskaitos balansas pagerėjo 16,3 mlrd. Lt, iš jų – užsienio prekybos deficitą sumažėjo 11,2 mlrd. Lt, pajamų deficitą – 3,6 mlrd. Lt, o einamųjų pervedimų perviršis padidėjo 1,3 mlrd. Lt. Taigi pagrindinė einamosios sąskaitos pagerėjimo 2009 m. priežastis buvo užsienio prekybos deficito smukimas. Antras pagal svarbą veiksnys nebuvo pageidautinas ekonomine prasme – tai užsienio kapitalo įmonių patirti nuostoliai, beveik iki nulio sumažinę pajamų sąskaitos deficitą. Vis tik jei pajamų balansas nebūtų pagerėjęs palyginti su 2008 m., einamosios sąskaitos deficitas praėjusiais metais vis tiek būtų buvęs priimtino lygio – apie 1 proc. BVP.

Išankstiniais duomenimis, ketvirtąjį 2009 m. ketvirtį einamosios sąskaitos perteklius sudarė net 8,2 proc. BVP. Tai lėmė susidarę einamųjų pervedimų balanso ir pajamų sąskaitos perviršiai.

Bendroji skola užsieniui 2009 m. didėjo, tačiau išliko santykinai nedidelė. Trečiojo 2009 m. ketvirčio pabaigoje bendroji skola užsieniui siekė 75,7 proc. BVP, o trumpalaikė skola tesudarė 20,1 proc. visos skolos. Trečiojo 2009 m. ketvirčio pabaigoje, palyginti su atitinkamu 2008 m. laikotarpiu, bendroji skola buvo 280 mln. Lt didesnė iš esmės dėl aktyvesnio vyriausybės skolinimosi. Valdžios sektoriaus skola buvo didesnė 4,9 mlrd. Lt, o kitų sektorių – 4,6 mlrd. Lt mažesnė nei trečiojo 2008 m. ketvirčio pabaigoje.

2010 m. eksporto didėjimas turėtų pralenksti importo atsigavimą, todėl užsienio prekybos deficitas turėtų išlikti minimalus. 2009-aisiais fiksuotas pajamų balanso pagerėjimas buvo didesnis nei tikėjomės, o 2010 m. pajamų balansas, tikėtina, jog pablogės dėl mažesnių nei 2009 m. nuostolių. Atsižvelgdami į naujausius veiksnius, einamosios sąskaitos balanso prognozes 2010 m. ir 2011 m. palikome nepakeistas – atitinkamai 0,5 proc. BVP ir 1 proc. BVP perteklius (žr. 4 diagramą).

4 diagrama. Einamosios sąskaitos balansas (proc. BVP)

* Skliausteliuose nurodyta ankstesnė SEB banko prognozė.

Išankstiniais Statistikos departamento gyventojų užimtumo tyrimo duomenimis, 2009 m. bedarbių buvo 224,9 tūkst., t. y. 131 tūkst., arba 2,4 karto daugiau nei 2008 m., o vidutinis **nedarbo lygis** sudarė 13,7 proc. (žr. 5 diagramą). Nedarbo lygis nuosekliai kilo kiekvieną 2009 m. ketvirtį: I ketv. – 11,9 proc., II ketv. – 13,6 proc., III ketv. – 13,8 proc. ir IV ketv. – 15,6 proc.

2009 m. vyrų nedarbas didėjo sparčiau nei moterų. Vyrų nedarbo lygis praėjusiais metais buvo 17 proc. ir per metus ūgtelėjo 2,8 karto, tuo tarpu moterų – 10,4 proc. ir per metus išaugo 1,9 karto. Mieste nedarbo lygis 2009 m. buvo mažesnis nei kaime ir siekė 12,6 proc., o kaime – 16,5 proc. Vis sunkiau darbą rasti jauniems, darbo patirties neturintiems asmenims. Dėl to didėja jaunimo (15–24 metų) nedarbo lygis, kuris, išankstiniais duomenimis, 2009 m. padidėjo iki 29,3 proc. ir pasiekė 2000–2001 m. nedarbo lygį.

Užimtų gyventojų skaičius mažėja ir dėl aktyvaus emigracijos proceso. Praėjusiais metais dirbo 1,416 mln. gyventojų, arba 104 tūkst. mažiau nei 2008 m. Ypač užimtųjų skaičius sumenko ketvirtąjį 2009 m. ketvirtį – iki 1,384 mln. Nors A. Kubiliaus Vyriausybė paskelbė darbo vietų kūrimą ir nedarbo lygio mažinimą prioritetiniu savo veiklos uždaviniu, Lietuvos nedarbo lygis, palyginti su prieškriziniu laikotarpiu, augo vienais iš didžiausių tempų pasaulyje, paliekant užnugaryje anglosaksiškas valstybes (JAV, Jungtinę Karalystę), jau nekalbant apie ypač kruopščiai saugančias savo darbo rinką kontinentinės Vakarų Europos šalis (Vokietiją, Prancūziją).

Siekdama nesudaryti paskatų darbo rinkoje tebesantiems ir minimalų darbo užmokesčių gaunantiems žmonėms rinktis bedarbio statusą, taip pat taupydama socialinio draudimo fondo lėšas, Vyriausybė praėjusių metų pabaigoje nusprendė sumažinti maksimalią bedarbio pašalpą iki 650 Lt. Bedarbių pašalpos daugelyje ES šalių sudaro maždaug 2/3 buvusio darbo užmokesčio, tuo tarpu JAV ir JK – maždaug 30 proc. Iki 2009 m. pabaigos Lietuvoje analogiškas rodiklis sudarė 41 proc. vidutinio neto darbo užmokesčio, o sumažinus bedarbio pašalpą – tik truputį daugiau kaip 30 proc.

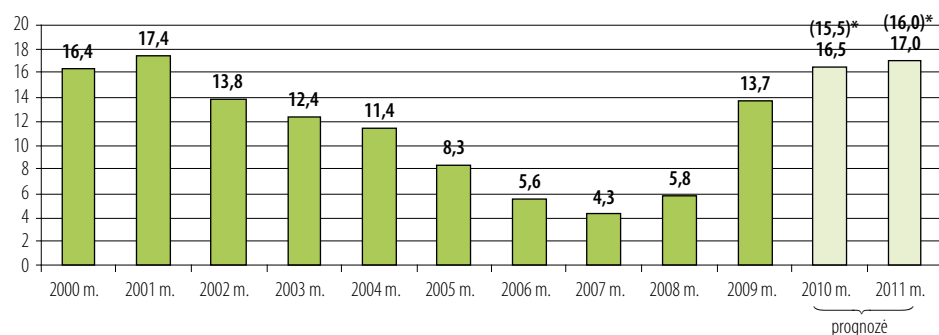
Skirtingai nei Vakarų Europoje, maža bedarbio pašalpa motyvuoja darbuotojus ne grįžti į darbo rinką, o emigruoti su visomis iš to išplaukiančiomis neigiamomis ekonominėmis ir socialinėmis pasekmėmis. Be to, „senosios“ Europos valstybės, siedamos išsaugoti darbo vietas, ėmėsi masyvių intervencijų į darbo rinką, tarp jų ir taikydamos darbo užmokesčio

Užimtų gyventojų skaičius mažėja ir dėl aktyvaus emigracijos proceso.

subsидijas. Šios priemonės naudojimo erdvė mūsų šalyje yra ribota dėl menkų finansinių galimybių.

Nematydami veiksmingos valstybinės darbo vietų kūrimo programos (darbo užmokesčio subsidijoms plačiai taikyti trūksta lėšų, tuo tarpu darbo rinkos ir verslo liberalizavimas Lietuvoje tradiciškai labai stringa), nusprendėme padidinti prognozuojamą 2010 m. ir 2011 m. vidutinio nedarbo lygį 1 proc. punktu iki atitinkamai 16,5 proc. ir 17,0 proc. (žr. 5 diagramą).

5 diagrama. Nedarbo lygis (tyrimo duomenimis, vidutinis, proc.)

* Skliausteliuose nurodyta ankstesnė SEB banko prognozė.

Paskutinį 2009 m. ketvirtį atlyginimų nuosmukis valstybės sektoriuje pranoko darbo užmokesčio sumažėjimą privačiame sektoriuje.

Vidutinis bruto darbo užmokeskis (be individualių įmonių) ketvirtąjį 2009 m. ketvirtį, palyginti su analogišku praėjusių metų ketvirčiu, visame ūkyje sumažėjo 8,7 proc.: valstybės sektoriuje – 10,4 proc., o privačiame – 8 proc. Per pirmuosius tris 2009 m. ketvirčius privačių įmonių vidutinis darbo užmokeskis mažėjo sparčiau nei valstybės sektoriuje, nes dalis verslo buvo linkusi „optimizuoti“ mokesčius, mokėdama atlyginimus vokeliuose. Paskutinį praėjusių metų ketvirtį atlyginimų nuosmukis valstybės sektoriuje, kaip matome, net pranoko darbo užmokesčio sumažėjimą privačiame sektoriuje. Kai kuriuose valstybės sektoriaus segmentuose atlyginimai sumažėjo itin smarkiai: pvz., privalomojo socialinio draudimo veikloje – 26,6 proc.

Darbo užmokesčio mažėjimą paskutinį 2009 m. ketvirtį lėmė nuo rugpjūčio 1 d. sumažintas valstybės politikų, teisėjų, valstybės pareigūnų ir valstybės tarnautojų pareiginėms algoms apskaičiuoti taikomas bazinis dydis (nuo 475 iki 450 Lt, arba 4,3 proc.) ir priedai už kvalifikacinę klasę, nuo rugsėjo 1 d. sumažinta bazinė mėnesinė alga (nuo 128 iki 122 Lt, arba 4,7 proc.), priedai ir priemokos biudžetinių įstaigų ir organizacijų darbuotojams, darbų masto mažėjimas ir kt.

Vidinė „devalvacija“ vyko ne tik karpant vidutinį darbo užmokesį, bet ir mažinant darbuotojų skaičių.

Verslo prisitaikymas prie pakitusios ekonominės aplinkos ir vadinamoji vidinė „devalvacija“ vyko ne tik karpant vidutinį darbo užmokesį, bet ir mažinant darbuotojų skaičių. Tuo tikslu darbuotojai buvo atleidžiami iš darbo, išleidžiami nemokamų atostogų, dirbo trumpiau nei nustatyta teisės aktuose ir pan. Vidutinis darbuotojų skaičius apžvelgiamąjį ketvirtį, palyginti su trečiuoju 2009 m. ketvirčiu, šalies ūkyje sumažėjo 3,2 proc., per metus – 12,4 proc., vidutinis sąlyginis darbuotojų skaičius sumenko atitinkamai 4,6 proc. ir 15 proc.

Hay Group naujausio tyrimo duomenimis, praėjusiais metais įmonės sumažino darbo užmokesčio biudžetą vidutiniškai 13 proc. Tyrimas taip pat parodė, kad 15 proc. įmonių šiuo metu taiko sutrumpintą darbo laiko režimą. Didžioji jų dalis nėra nusprendusi, kiek laiko dar dirbs sutrumpintu darbo režimu. Tai daugiausia priklausys nuo to, ar ateityje didės užsakymų kiekis.

Šiomet prognozuojamas nedidelis, tačiau teigiamas darbo užmokesčio biudžeto pokytis, kuris neviršys 1 proc. Remiantis minėtosios apklausos rezultatais, 37 proc. įmonių ketina mažinti darbo užmokesčio fondą ir šiais metais, 33 proc. – didinti, o 30 proc. nepateikė

informacijos. Vis dėlto galima pastebėti esminį įmonių elgesio pokytį, palyginti su 2009 m., kuomet darbo užmokesčio biudžetą mažino net 68 proc. įmonių, o didino – 14 proc.

Manome, kad šį kartą nėra priežasčių 2010 m. ir 2011 m. vidutinio darbo užmokesčio prognozei koreguoti – šiais metais nominalus bruto darbo užmokestis sumažės 1 proc., o ateinančiais metais išaugs 3,5 proc. (žr. priedo 1 lentelę).

Paskolų portfelio plėtra šiuo metu yra vienas iš sunkiausiai prognozuojamų rodiklių. Viena vertus, bankai yra suinteresuoti didinti savo veiklos pajamas ir ieškoti naujų patikimų klientų, dalyvauti įvairiose valstybės programose, kita vertus, patirti finansiniai nuostoliai ir „nusekusi“ kapitalo bazė verčia juos būti kur kas atsargesniais nei iki globalinės finansų krizės.

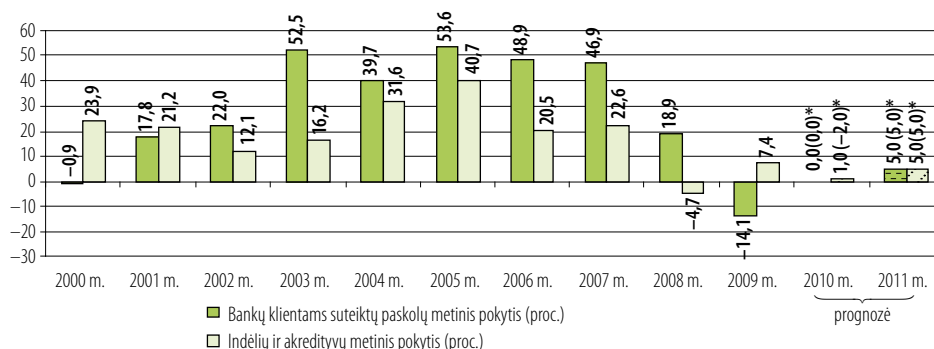
Nenuostabu, kad gilaus ekonomikos nuosmukio sąlygomis daugiausia dėmesio skiriama darbui su problemineis klientais, siekiant rasti abi puses patenkinančius sprendimus. Vis dėlto būtų nedovanotina klaida per šią krizės vadybą „pražiopsoti“ naujo, perspektyvaus verslo užuomazgas ir atiduoti potencialius klientus konkurentams. Be to, bankai privalo būti pasirengę nekilnojamojo turto rinkos Lietuvoje ir kitose Baltijos valstybėse atgimimui, kuris gali būti ir spartesnis, ir ryškesnis nei šiuo metu galvojama.

Didžiausi šalies bankininkystės rinkos dalyviai padarė reikalingus specialiuosius atidėjinius blogų paskolų bei kito turto portfeliui ir yra pasirengę prasidedančiam verslo augimo ir anksčiau patirtų finansinių nuostolių „atidirbimo“ etapui. Kad ir kaip bebūtų, tikėtina, kad krizės pamokos buvo suprastos ir išmoktos, todėl esminės klaidos nebebus kartojamos. Viena iš racionalios bankininkystės plėtros prielaidų yra atsisakyti praeityje suabsoliutintos šalies bankų kovos už maksimalią rinkos dalį ideologijos, kuri gerokai apkartino jų gyvenimą pastaraisiais metais.

Tam tikras išvadas, matyt, padarys ir kredito įstaigų veiklą reguliuojančios institucijos bei kitos valdžios įstaigos, atsakingos už tvarią šalies ekonomikos plėtrą. Ne paslaptis, kad nekilnojamojo turto rinkos euforiją iš dalies lėmė ir skatinančioji fiskalinė politika, kuri 2004–2007 m. veikė ne anticikliškai, o procikliškai.

Atsižvelgdami į anksčiau minėtas aplinkybes, mes laikomės santūrios paskolų rinkos atsigavimo hipotezės, tikėdamiesi ryškesnių teigiamų kreditavimo poslinkių ne 2010 m., o 2011 m. Kaip ir praėjusiame „Lietuvos makroekonomikos apžvalgos“ leidinyje, prognozuojame, jog šiais metais bankų suteiktų klientams paskolų portfelis liks maždaug toks pat, o 2011 m. ūgtelės maždaug 5 proc. (žr. 6 diagramą).

6 diagrama. Indėlių ir paskolų plėtros tempai

* Skliausteliuose nurodyta ankstesnė SEB banko prognozė.

Indėlių plėtros pastaruoju metu, švelniai tariant, neskaitina dramatiškas terminuotųjų indėlių palūkanų normų mažėjimas. Nuolat karpydami indėlių palūkanų normas, bankai sprendžia savo turto ir įsipareigojimų valdymo problemas. Konservatyvūs indėlininkai ne-

Gilaus nuosmukio sąlygomis daugiausia dėmesio bankai skiria darbui su problemineis klientais, siekiant rasti abi puses patenkinančius sprendimus.

Agresyviau nusiteikę investuotojai nesitaiksto su mažomis palūkanų normomis ir gręžiasi į rizikingesnes turto rūšis.

turi kito pasirinkimo kaip tik laikyti santaupas bankuose arba investuoti į patikimus vyriausybės vertybinius popierius, kurių pajamingumas taip pat smuktelėjo. Agresyviau nusiteikę investuotojai nesitaiksto su mažomis palūkanų normomis ir gręžiasi į rizikingesnes turto rūšis, iš kurių didžiausio populiarumo susilaukia akcijos ir investiciniai fondai. Be to, reikėtų paminėti ir išaugusį susidomėjimą žemės ūkio paskirties žemės sklypais, kurie, pasibaigus pereinamajam laikotarpiui, bus prieinami įsigyti užsieniečiams. Vietos investuotojai perka žemės sklypus spekuliaciniais tikslais, tikėdamiesi uždirbti pelno iš dabartinių bei būsimų kainų skirtumo.

Viena iš naujausių tendencijų – suaktyvėjęs būsto pirkimas ne tik prestižiniuose, bet ir toliau nuo miesto centro esančiuose rajonuose, stengiantis „pagauti“ NT kainos dugną. Dažnokai tokie sandoriai finansuojami be kredito įstaigų įsikišimo, kadangi pirkėjas yra pasirengęs sumokėti visą reikalingą pinigų sumą.

Nepasiturintys namų ūkiai šiuo metu apie investicijas, žinoma, negalvoja ir tiesiog stengiasi išgyventi. Praradę darbo ir kitokias pajamas arba patyrę jų sumažėjimą, žmonės „pravalgo“ anksčiau sukauptas santaupas, šitaip prisidedami prie indėlių sumos bankų sistemoje tirpimo. Ignalinos atominės elektrinės uždarymas ir elektros energijos pabrangimas yra svarbus, tačiau tik vienas daugelio, gyventojų kišenes „tuštinančių“ veiksnių.

Atsižvelgdami į minėtąsias tendencijas, nemanome, kad yra pagrindo laukti spartaus indėlių ir akredityvų didėjimo artimiausiais metais. Vis dėlto ankstesnė 2010 m. indėlių pokyčio prognozė atrodo pernelyg atsargi, todėl ją peržiūrėjome – vietoje sumažėjimo 2 proc. indėlių portfelis turėtų išaugti 1 proc. 2011 m. indėlių apimtys prognozė liko tokia pati – 5 proc. augimas (žr. 6 diagramą).

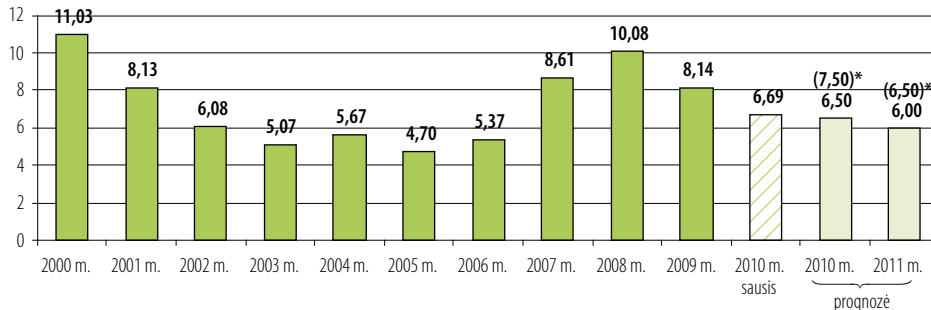
Lito devalvavimo grėsmės išsisklaidymas ir padidėjusi nacionalinės valiutos pasiūla pinigų rinkoje lėmė drastišką tarpbankinių **palūkanų normų** mažėjimą. Antai 2009 m. spalio 5 d. 1 nakties VILIBOR buvo 1,44 proc., 2010 m. sausio 5 d. – 0,55 proc., tuo tarpu kovo 5 d. – tik 0,37 proc. Panašiai smuko ir ilgesnės trukmės tarpbankinės palūkanų normos: 3 mėn. VILIBOR – nuo 7,14 proc. praėjusių metų spalio 5 d. iki 3,57 proc. šių metų sausio 5 d. ir 1,95 proc. kovo 5 d.; 1 metų VILIBOR – atitinkamai 8,88 proc., 6,61 proc. ir 3,50 proc. Tai šiek tiek palengvino pasiskolinusiųjų litais padėtį.

Bankų naujų paskolų nefinansinėms įmonėms ir namų ūkiams palūkanų normos gana jautriai sureagavo į tarpbankinių palūkanų normų mažėjimą.

Bankų suteiktų naujų paskolų nefinansinėms įmonėms ir namų ūkiams palūkanų normos gana jautriai sureagavo į tarpbankinių palūkanų normų pokyčius. Antai 2009 m. birželio mėn. vidutinė paskolų litais palūkanų norma buvo 10,0 proc., tuo tarpu spalio mėn. – 8,05 proc., o 2010 m. sausio mėn. – tik 6,69 proc. Pažymėtina, kad paskolų eurais palūkanų normos apžvelgiamuoju laikotarpiu išliko maždaug tokios pačios: 2009 m. birželio mėn. – 4,22 proc., spalio mėn. – 4,09 proc. ir 2010 m. sausio mėn. – 4,43 proc.

Nors nacionalinės pinigų sistemos destabilizacijos ir spekuliacinių atakų pavojaus negalima visiškai atmesti, laipsniško ūkio atsigavimo procesas lems didesnę pasitikėjimą ir litu. Atitinkamai turėtų sumažėti ir palūkanų normų atspindima nacionalinės valiutos rizikos premija. Kita vertus, lūkesčiai dėl būsimos Europos centrinio banko politikos yra vienareikšmiai – pagrindinės refinansavimo palūkanų normos pradės didėti jau 2010 m. pabaigoje ir tęsis 2011 m. Taigi, paskolų litais palūkanų normos ateityje nukris sumažėjus nacionalinės valiutos rizikos premijai, tačiau ateityje bazinės („inkaro“) valiutos palūkanų didėjimas lems atvirkštinį procesą.

Galėdami tiksliau įvertinti naujausių pinigų ir kredito rinkos tendencijų kiekybinę įtaką, sumažinome 2010 m. pabaigoje prognozuojamą vidutinę paskolų litais palūkanų normą nuo 7,50 proc. iki 6,50 proc., o 2011 m. pabaigoje – nuo 6,50 proc. iki 6,00 proc. (žr. 7 diagramą).

7 diagrama. Vidutinė paskolų litais palūkanų norma (metų pabaigoje, proc.)

* Skliausteliuose nurodyta ankstesnė SEB banko prognozė.

Vidurio ir Rytų Europos šalių valiutos kurso režimai ekonominės krizės sąlygomis

Globalinė finansų krizė VRE regioną užkliudė tikrai negailėstingai. Po keletą metų iš eilės vykusio kiekybinės ir kokybinės ekonominės konvergencijos su senosiomis Europos Sąjungos narėmis proceso VRE šalys buvo nublokštos atgal ir šiuo metu yra priverstos skirti didžiausią dėmesį ne ilgalaikės vizijos įgyvendinimui, o krizės pasekmių minimizavimui. Konkrečių valstybių pasirinkti skirtingi valiutos kurso reguliavimo modeliai suvaidino ne paskutinį vaidmenį tiek formuojantis ekonomikos perkaitimo tendencijoms, tiek reaguojant į finansų krizės apraiškas.

VRE regiono integracija į Vakarų Europos ekonominę ir finansinę erdvę prasidėjo griuvus Berlyno sienai, tačiau 12 pokomunistinio bloko šalių narystė Europos Sąjungoje suteikė šiam procesui ištis galingą impulsą. Deja, sparti, o kai kuriose regiono valstybėse tiesiog įspūdinga ekonomikos plėtra lėmė makroekonominių disproporcijų formavimąsi – didelę infliaciją, einamosios sąskaitos deficitą ir valstybės skolos didėjimą. Globalinė finansų krizė iš esmės buvo ne šių problemų atsiradimo priežastis, o veikiau savotiškas detonatorius, išryškinęs jų pasekmes ekonomikos stabilumui. Tapo akivaizdu, kad be masyvios išorinės finansinės paramos VRE šalims bus sunku pačioms išsigydyti įsisenėjusias vidaus ligas.

2009 m. beveik visos VRE valstybės, išskyrus Lenkiją, patyrė gilią ūkio recesiją, o kai kurios iš jų neišvengė ir „žemės drebėjimo“ nacionalinės valiutos kurso srityje. Lankstaus valiutos kurso sistemą pasirinkusiose šalyse išaugo kurso kintamumas, apsunkindamas valdžios institucijų pastangas įsivesti eurą artimiausioje ateityje.

Aktualizavosi ir sunkiau išgydomos ūkio ydos – visuomenės senėjimas ir ekonomiškai aktyvių gyventojų emigracija, ilgus metus darbo našumą lenkęs atlyginimų didėjimas, pakirtęs minėtųjų šalių eksporto konkurencingumą ir sumažinęs potencialaus BVP augimo rodiklį. Vis dėlto dėl šių problemų nederėtų manyti, kad atsirado atvirkštinio ekonominei konvergencijai reiškinio požymiai, veikiau politikams ir specialistams teks atsisakyti supaprastinto, kasmetinio toliau pažengusių ES šalių vijimosi modelio ir pasirengti komplikuočiau bei ilgesniam suartėjimo procesui.

2009 m. beveik visos VRE valstybės, išskyrus Lenkiją, patyrė gilią ūkio recesiją, o kai kurios iš jų neišvengė ir nacionalinės valiutos destabilizacijos.

Vidutinė VRE regiono BVP plėtra per metus 1994–2008 m. laikotarpiu buvo 4,2 proc., o 2004–2008 m. – 5,4 proc., t. y. maždaug trigubai viršijo regiono „taikinio“ plėtrą. Atlyginimų konvergencija buvo dar spartesnė, paskatinta darbo jėgos judėjimo liberalizavimo proceso visoje ES. Darbo užmokestis pagal perkamosios galios paritetą ūgtelėjo nuo 720 eurų 2001 m. iki 1100 eurų 2008 m., kasmet „pasistiebdamas“ vidutiniškai po 6,2 proc. Dar energingiau artėjo link ES vidurkio mažo darbo užmokesčio šalys. Antai, Rumunijoje ir Bulgarijoje, kuriose minėtojo laikotarpio pradžioje vidutinis darbo užmokestis buvo atitinkamai 440 ir 370 eurų, metinis augimas sudarė 9,5 ir 7 proc., Baltijos šalyse – maždaug 8 proc.

Daugelyje VRE šalių įsiplieskė vadinamoji darbo užmokesčio–kainų „spirale“, sukurdamą papildomą infliacinį foną.

Taigi daugelyje VRE šalių įsiplieskė vadinamoji darbo užmokesčio–kainų „spirale“, tuo pačiu sukurdamą papildomą infliacinį foną. „Alyvos“ į ugnį įpylė viešojo sektoriaus atlyginimų politika, kuri atliko signalinę funkciją privataus sektoriaus darbo užmokesčio derybų atžvilgiu. Ekonominės gerovės metais daugelyje valstybių darbo užmokestis viešajame sektoriuje augo itin sparčiai, tempdamas paskui save ir kitų samdomųjų darbuotojų algas. Net neverta giliau analizuoti visuotinai pripažįstamo fakto, kad po VRE šalių įstojimo į ES suintensyvėjo darbuotojų emigracija į Vakarus, o tai „nusausino“ vietos darbo rinką ir paaštrino darbo jėgos deficito problemą. Esminės įtakos turėjo demografiniai pokyčiai, pirmiausia visuomenės senėjimo procesas.

Darbo našumui nespėjant žengti koja kojon su vidutiniu darbo užmokesčiu, darbo užmokesčio sąnaudos produkcijos vienetui, pavyzdžiui, Bulgarijoje 2008 m. ūgtelėjo 16,2 proc., 2007 m. Rumunijoje – 15,2 proc., Latvijoje – net 27 proc. Šalyse, kurių nacionalinė valiuta pabrango euro atžvilgiu, darbo jėgos kaina užsienio valiuta išaugo dar labiau ir ėmė kelti rimtų eksporto konkurencingumo problemų.

Lankstesnio valiutos kurso politiką pasirinkusioms VRE narėms lengviau nei kitoms regiono šalims sekėsi pažaboti infliacinės tendencijas.

Tuo pat metu lankstesnio valiutos kurso politiką pasirinkusioms valstybėms lengviau nei fiksuoto kurso režimą išpažįstančioms VRE narėms (žr. 1 lentelę) sekėsi pažaboti infliacinės tendencijas. Priežastis – jos leido nacionalinei valiutai nominaliai sustiprėti euro atžvilgiu, tuo pačiu užkirsdomas kelią importuojamų produktų ir paslaugų brangimui. Fiksuoto valiutos kurso režimą taikančiose Baltijos šalyse ir Bulgarijoje valiutos revalvacijos priemonė buvo neprieinama infliacijos lūkesčiams prislopinti, todėl infliacija iki 2008 m. buvo gana didelė. Kita vertus, fiksuoto valiutos kurso sąlygomis daugelis VRE valstybių stengėsi laikytis fiskalinės drausmės, baimindamosi spekuliacinių atakų prieš nacionalinę valiutą.

1 lentelė. De facto valiutos kurso režimai VRE šalyse (metų pabaigoje)

	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.
Lietuva	Valiutų valdyba euro atžvilgiu ir VKM-II					
Estija	Valiutų valdyba euro atžvilgiu ir VKM-II					
Bulgarija	Valiutų valdyba euro atžvilgiu					
Latvija	Fiksuotas kursas SST atžvilgiu	Fiksuotas euro atžvilgiu kursas ir VKM-II				
Slovėnija	Fiksuotas euro atžvilgiu kursas ir VKM-II			Euro zona		
Slovakija	Valdomai plaukiojantis kursas	Fiksuotas euro atžvilgiu kursas ir VKM-II				Euro zona
Rumunija	Valdomai plaukiojantis kursas					
Vengrija	Euro atžvilgiu susietas kursas su svyravimo ribomis				Laisvai plaukiojantis kursas	
Čekija	Valdomai plaukiojantis kursas				Laisvai plaukiojantis kursas	
Lenkija	Laisvai plaukiojantis kursas					

Nors lankstaus valiutos kurso režimams imanentiškai būdingas didesnis neapibrėžtumas dėl kurso pokyčių ateityje, o tai, esant lygioms kitoms sąlygoms, neigiamai atsiliepė tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui, nacionalinės valiutos kurso svyravimai pristabdė (nors jo ir neužgniaužė) paskolų eurizacijos reiškinį. Atvirkščiai, nekintantį valiutos kursą

išpažįstančiose VRE šalyse kreditavimas eurais beveik visiškai išstūmė nacionalines valiutas. Pavyzdžiui, 2008 m. paskolų užsienio valiuta lyginamoji dalis Lietuvoje buvo beveik 70 proc., Latvijoje ir Estijoje – 85–90 proc., tuo tarpu Lenkijoje – 34 proc., Rumunijoje – 57 proc.

Beje, 2009 m. pradėjus sklisti gandams dėl Baltijos šalių, pirmiausia Latvijos, valiutų devalvavimo, noras skolintis eurais tenykštėse rinkose ne tik neprigeso, bet net išaugo. Tokią, iš pirmo žvilgsnio paradoksalią, tendenciją lėmė padidėjusi vietos valiutų palūkanų normų rizikos premija, palyginti su bazine valiuta. Tuo pat metu atsirado daugiau norinčiųjų laikyti savo santaupas nacionaline valiuta ir išnaudoti terminuotųjų indėlių vietos ir užsienio valiuta palūkanų normų arbitražą. Apskritai Baltijos šalių valiutų devalvavimo lūkesčiai labiau atsiliepė užsienio (tarp jų – ir motininių Skandinavijos bankų) nei vietos ūkio subjektų elgesiui. Pastarieji veikė ne visiškai pagal tradicinius ekonomikos vadovėlius, suteikdami tiesioginei naudai didesnę svorį nei potencialiems praradimams. Atrodo, kad toks jų elgesys pasiteisino.

Valiutos kurso lankstumas kai kuriose VRE valstybėse vis dėlto nesustabdė mėgėjų skolintis „pigiomis“ valiutomis (angl. „carry trade“). Antai, Vengrijoje ir Lenkijoje išpopuliarėjo kreditavimas Šveicarijos frankais. Neapsidraudusieji nuo valiutos kurso kitimo rizikos patyrė skaudžių nuostolių, kadangi tikėjosi tolesnio nacionalinių valiutų stiprėjimo. Atsitiko priešingai – Lenkijos zlotas ir Vengrijos forintas 2008 m. pabaigoje – 2009 m. pradžioje smarkiai nuvertėjo ir įstūmė tokius skolininkus į dramatišką padėtį. Gaudami pajamas nacionaline valiuta, jie privalėjo skirti didesnę savo finansinių išteklių dalį skoliniamis įsipareigojimams vykdyti.

Nors Europos Sąjungoje nuo paskutinio XX a. dešimtmečio galiojantys unifikuoti Mastrichto konvergencijos kriterijai apibrėžė bendrąsias ekonominės politikos „žaidimo taisykles“, konkrečios VRE valstybės rinkosi savąjį pinigų ir fiskalinės politikos modelį. Pirmiausia tai pasakytina apie valiutos kurso reguliavimo režimus, kurie VRE šalyse atspindi beveik visą platų teorinių alternatyvų spektrą – nuo kraštutinio griežtumo kurso fiksavimo Lietuvoje, Estijoje, Bulgarijoje iki laisvo jo svyravimo Lenkijoje.

Galima padaryti preliminarią išvadą, kad valiutos kurso politikos modelis nėra lemiamas veiksnys, siekiant kaip galima greičiau įsivesti eurą. 2007 m. į euro zoną įstojusi Slovėnija ir 2009 m. – Slovakija praktikavo reguliuojamo valiutos kurso sistemą, tuo tarpu 2011 m. į šią sąjungą veikiausiai pateksianti Estija nuo 1992 m. taiko valiutų valdybos modelį. Tai patvirtina populiarią hipotezę, kad Mastrichto kriterijų laikymąsi garantuoja ne atskira ekonominės politikos dalis, o jos visuma. Tose šalyse, kuriose euro įvedimas nelaikomas ekonominės politikos prioritetu, valiutinės integracijos procesas stringa, kadangi nepriimami arba vėluoja reikalingi, nors ir nepopuliarūs, sprendimai.

Geras pavyzdys yra Lenkija. Ši šalis iki 2009 m. vidurio energingai siekė spartesnio bendrosios ES valiutos įvedimo ir planavo 2012 m. datą. Deja, ES pareigūnų skepticizmas ir objektyvios viešųjų finansų problemos įsiplieskus globalinei krizei privertė lenkus praėjusių metų birželį atsisakyti ambicingo euro įvedimo termino ir sukcentruoti dėmesį į 2014 m. datą.

Vis dėlto Lenkija turi ir kuo pasigirti – tai buvo kone vienintelė VRE ir net visos ES šalis, sugebėjusi globalinės krizės akivaizdoje išvengti ekonomikos recesijos. Nors tokios sėkmės priežastys yra kompleksinės, ekonominės politikos pakete toli gražu ne paskutinis vaidmuo teko valiutos kurso reguliavimui. Zlotas susilpnėjo pradiniam ir kritiškiausiam finansų krizės etape, suteikdamas lenkiškiems gaminiams konkurencinį kainos privalumą, palyginti su užsienietiškais substitutais. Tą galima iliustruoti masinio Lietuvos gyventojų vykimo į Lenkiją apsipirkti pirmąjį 2009 m. pusmetį pavyzdžiu.

Vis daugiau specialistų ir politikų traktuoja Estiją kaip trečiąjį euro zonos narį iš VRE regiono, įsiliesiantį į bendrąją Europos Sąjungos valiutinę erdvę veikiausiai jau 2011 m. Šiame kontekste įdomus yra Latvijos ir Lietuvos likimas. Trumpuoju laikotarpiu Estijos sėkmė „kve-

Baltijos šalių valiutų devalvavimo lūkesčiai labiau atsiliepė užsienio nei vietos ūkio subjektų elgesiui.

Valiutos kurso politikos modelis nėra lemiamas veiksnys, siekiant kaip galima greičiau įsivesti eurą.

Ilguoju laikotarpiu Estijos šuolis į euro zoną turėtų pasi-tarnauti ir kitoms Baltijos šalims.

„pia“ minėtosioms valstybėms potencialių užsienio investuotojų praradimu, kadangi narystė euro zonoje, kitoms sąlygoms esant panašioms, taptų rimtu argumentu rinktis verslui šiaurinę Baltijos valstybę. Ilguoju laikotarpiu Estijos šuolis į euro zoną turėtų pasitarnauti ir kitoms Baltijos šalims. Priežastis yra ta, kad Baltijos regionas pasaulio investuotojų bendruomenės yra laikomas vieninga ekonomine erdve ir jos valiutinė fragmentacija atrodytų nenatūrali bei laikina. Sustiprėtų spaudimas tiek Latvijos bei Lietuvos valdžiai, tiek ES institucijoms padaryti viską, kad tokios dirbtinės situacijos nebeliktų.

Komercinių bankų sistema – suspaustos spyruoklės pozicijoje

2009 m. Lietuvos komerciniai bankai išgyveno bene sunkiausius metus nuo 1995–1996 m. bankų krizės. Visos šalies ekonomiką pastaruoju metu kamuojaiančios „ligos“ nukreipė savo smaigalį į paskolų portfelį, versdamos bankus didinti specialiųjų atidėjinių apimtį ir priimti didžiulį finansinį nuostolį. Nepaisant to, bankų sistema iš anksto pasirengė priimti šį iššūkį ir suformavo pakankamą kapitalo bei likvidumo „buferį“ net blogiausių lūkesčių išsipildymo atveju. 2010 metus galima vertinti kaip bankų kopimo iš dugno metus.

Paskolų portfelio mažėjimas maždaug tolygiai pasiskirstė atskirais praėjusių metų ketvirčiais.

Paskolų portfelio mažėjimo procesas maždaug tolygiai pasiskirstė atskirais praėjusių metų ketvirčiais, tuo tarpu indėlių ir akredityvų apimtis 2009 m. sausio–rugsėjo mėn. mažėjo absoliučiai, tačiau paskutinį metų ketvirtį energingai išsiveržė į pliuso zoną. Esminė tokios metamorfozės priežastis – dėl indėlininkų panikos smarkiai „aptirpusi“ palyginamoji 2008 m. pabaigos bazė.

Vis dėlto politikų ir plačiosios visuomenės dėmesys šiandien yra nukreiptas į paskolų rinką, kadangi būtent su ja dažniausiai ir siejamos Lietuvos ekonomikos atsigavimo viltys. Praėjusiais metais bankų suteiktų klientams paskolų apimtis sumenko 14,1 proc., t. y. truputį daugiau nei mes prognozavome (12 proc.). Paskolų privačioms įmonėms apimtis smuktelėjo 17,2 proc., tuo tarpu fiziniams asmenims – 5,8 proc., o būsto paskolų – tik 2,0 proc. (žr. 2 lentelę). Paskolų portfelio augimo potencialą ateityje parodantys kreditavimo įsipareigojimai praėjusiais metais sumažėjo 3,9 mlrd. Lt, arba 36,8 proc., tačiau ketvirtąjį ketvirtį – tik 0,2 mlrd. Lt, arba 2,7 proc.

Kuo daugiau bus signalų, patvirtinančių nekilnojamojo turto krizės pabaigą, tuo daugiau rasis potencialių būsto pirkėjų ir pretendentų gauti būsto paskolą.

Pažymėtina, kad būsto kreditavimo mastas pernai beveik nesumažėjo. Viena vertus, tai lėmė palyginti nebloga, atsižvelgiant į sudėtingą makroekonominę situaciją, būsto paskolų kokybę, kita vertus, bankų klientai vis labiau domisi galimybėmis įsigyti būstą. Nekilnojamojo turto rinkos ekspertų nuomone, būsto kainų kritimo dugnas jau beveik pasiektas, todėl natūraliai kyla paskatos nusipirkti būstą tuomet, kai jis yra pigiausias. Kuo daugiau bus signalų, patvirtinančių nekilnojamojo turto rinkos krizės pabaigą, tuo daugiau atsiras potencialių būsto pirkėjų ir pretendentų gauti būsto paskolą.

Žinoma, aukštas nedarbo lygis, karpomi atlyginimai ir atsargios šalies ekonomikos ateities prognozės „prilaiko“ gyventojų optimizmą, tačiau negali jo visiškai užgniaužti. Tiesiog ryškėja diferenciacija tarp tų namų ūkių, kurie pagal nustatytus objektyvius kriterijus gali gauti banko paskolą ir tų, kurie pretenduoti į ją kol kas negali.

2 lentelė. Pagrindiniai bankų rodikliai (mln. Lt)

Balansinės ataskaitos straipsnio pavadinimas	2009 01 01	2009 10 01	2010 01 01	Pokytis per ketvirtąjį ketvirtį (proc.)	Pokytis per metus (proc.)
Turtas	89 749,2	85 607,2	84 279,2	-1,6	-6,1
Visiems klientams suteiktos paskolos	71 440,9	64 675,9	61 376,8	-5,1	-14,1
Paskolos privačioms įmonėms	37 342,6	32 788,4	30 907,9	-5,7	-17,2
Paskolos gyventojams:					
iš jų būsto paskolos	28 601,6	27 445,1	26 948,3	-1,8	-5,8
	20 772,4	20 507,2	20 349,5	-0,8	-2,0
Paskolų vertės sumažėjimas	870,9	3087,6	4781,9	54,9	5,5 karto
Indėliai ir akredityvai:					
iš jų fizinių asmenų	38 231,3	38 805,4	41 053,4	5,8	7,4
	24 138,6	23 523,5	24 746,3	5,2	2,5
Akcinių nuosavybė	6778,9	5646,8	5035,7	-10,8	-25,7

Vis dėlto paskolų portfelio „kiekybei“ labiausiai pakenkė prastėjanti jo „kokybė“, t. y. didėjanti blogų paskolų lyginamoji dalis ir specialiųjų atidėjinių poreikis mažino grynąją paskolų portfelio vertę. Vien tik 2009 m. specialiųjų atidėjinių suma išaugo 3,9 mlrd. Lt ir 2010 m. sausio 1 d. sudarė 4,8 mlrd. Lt. Specialiųjų atidėjinių ir paskolų portfelio santykis per metus ūgtelėjo nuo 1,2 proc. iki 7,23 proc., nuvertėjusių paskolų dalis – nuo 3,41 proc. iki 16,0 proc., o neveikusių paskolų rodiklis – nuo 4,55 proc. iki 19,38 proc.

Absoliučiai mažėjant bankų paskolų portfeliui ir jo lyginamajam svoriui visame turte, didėjo į alternatyvias formas – lėšas kituose bankuose, skolos vertybinius popierius – investuoto turto dalis. 2009 m. paskolų lyginamasis svoris turte sumenko 6,8 proc. punkto iki 72,8 proc., tuo tarpu bankuose laikomų lėšų lyginamasis svoris padidėjo 3,5 proc. punkto iki 10 proc., vertybinių popierių – 2,6 proc. punkto iki 9,7 proc.

Keitėsi ir turto struktūra pagal valiutas. Kadangi praėjusiais metais paskolų litais palūkanų normos buvo kur kas didesnės nei paskolų eurai, paskolų nacionaline valiuta dalis paskolų portfelyje sumažėjo 9 proc. punktais ir šių metų pradžioje tesudarė truputį daugiau kaip ketvirtadalį. Tą patį reiškinį netiesiogiai atspindi ir bendros atvirosios bankų sistemos užsienio valiutos pozicijos pokyčiai. 2009 m. šalies bankų atvirosios pozicijos eurai ir kapitalo santykis nuosekliai didėjo nuo 9 proc. iki 39 proc. Euro pozicijos ilgėjimą (kuomet turtas konkrečia valiuta viršija įsipareigojimus ta pačia valiuta) lėmė paskolų valiutos keitimas iš litų į eurus, lėšų eurai patronuojančiuose bankuose augimas.

Nepaisant ilgosios atvirosios pozicijos eurai didėjimo, bankų indėliai užsienio valiuta praėjusiais metais taip pat augo (2,9 mlrd. Lt), tuo tarpu indėlių litais net šiek tiek sumažėjo. Vis dėlto aiški indėlių nacionaline valiuta mažėjimo ir augimo eurai tendencija buvo pastebima pirmąjį 2009 m. pusmetį, o antrąjį pusmetį situacija visiškai pasikeitė ir indėliai litais pradėjo augti.

Kad ir kaip bebūtų, ilgoji atviroji pozicija eurai nėra naudinga bankams pelningumo požiūriu, kadangi vidutinis turto eurai pajamingumas yra mažesnis nei turto litais. Neatsitiktinai skirtumas tarp banko gaunamų palūkaninių pajamų ir mokamų palūkanų, arba vadinamoji realioji palūkanų marža, praėjusiais metais mažėjo visus ketvirčius iš eilės ir, 2010 m. sausio 1 d. duomenimis, pasiekė naują žemiausią lygį per visą istoriją – 1,31 proc.

Kita vertus, ilgoji atviroji pozicija užsienio valiuta padeda apsisaugoti nuo tiesioginių nuostolių staigaus nacionalinės valiutos devalvavimo atveju. Lito devalvavimo rizikai mažėjant, atsiranda paskatos mažinti turto eurai dominavimą, palyginti su įsipareigojimais eurai. Vienas iš būdų tai daryti – mažinti palūkanas už terminuotus ir kaupiamuosius indėlius

Ilgoji atviroji pozicija eurai nėra naudinga bankams pelningumo požiūriu, kadangi vidutinis turto eurai pajamingumas yra mažesnis nei turto litais.

litas, skatinant įsipareigojimų „persisluoksniavimą“. Pastaruoju metu Lietuvos komerciniai bankai ėmėsi drastiškai karpyti indėlių litais palūkanas, todėl palankesnėje padėtyje atsidūrė indėlininkai padėję indėlį prieš pusmetį ar dar anksčiau ilgesniam terminui.

Terminuotųjų indėlių palūkanų ir vyriausybės skolos vertybinių popierių pajamingumo mažėjimas verčia taupančiuosius rinktis rizikingesnes investavimo priemones, pirmiausia akcijas ir investicinius fondus. Nors globalinės ekonomikos būklė tebėra neapibrėžta, teigiamų makroekonominių žinių srautas pranoksta neigiamų naujienų svorį ir kursto „buliaus“ nuotaikas akcijų rinkose.

Bankų likvidumo didėjimas atspindi santykinį pinigų perteklių, t. y. situaciją, kai „yra ką skolinti, tačiau nėra kam“.

Jau praėjusiame „Lietuvos makroekonomikos apžvalgos“ leidinyje minėjome, kad bankų likvidumo rodiklių didėjimas atspindi santykinį pinigų perteklių, t. y. situaciją, kai „yra ką skolinti, tačiau nėra kam“. Per pastaruosius tris mėnesius likvidžių lėšų perteklius tapo dar ryškesnis – 2010 m. sausio 1 d. duomenimis, likvidumo rodiklis pasiekė 49,85 proc. ir buvo didžiausias nuo 2001 m. rugsėjo mėn., viršydamas Lietuvos banko nustatytą minimumą (30 proc.) beveik 20 proc. punktų.

Bankų pateiktų neaudituočių ataskaitų duomenimis, praėjusiais metais šalies bankų sistema dirbo nuostolingai. Pelningai dirbo 2 bankai ir 3 užsienio bankų skyriai, o likę 7 bankai ir 5 užsienio skyriai patyrė nuostolių (žr. 3 lentelę). Bendras bankų veiklos nuostolis buvo 2,95 mlrd. Lt, tuo tarpu 2008 m. jie uždirbo 0,87 mlrd. Lt pelno. Neįskaitant AB SEB banko akcininko papildomais įnašais padengtų dalies dukterinio banko 2009 m. nuostolių, bankų sistemos veiklos nuostolis pernai būtų dar didesnis ir sudarytų 3,64 mlrd. Lt. Vien ketvirtąjį 2009 m. ketvirtį bankų sistemos nuostoliai, neįskaitant dalies akcininkų lėšomis padengtų nuostolių, buvo net 2,27 mlrd. Lt.

Pagrindinė bankų finansinių problemų 2009 m. priežastis buvo dramatiškai pablogėjusi paskolų portfelio kokybė.

Pagrindinė bankų finansinių problemų 2009 m. priežastis buvo dramatiškai pablogėjusi paskolų portfelio kokybė ir atitinkamai beveik iki 5 mlrd. Lt išaugusios turto vertės sumažėjimo išlaidos. Jei ne šios išlaidos, bankų veiklos rezultatas praėjusiais metais būtų buvęs teigiamas ir sudarytų 1,32 mlrd. Lt. Žinoma, pastarąjį teiginį tikslinga formuluoti tik tariamąja nuosaka, kadangi blogų paskolų „kupra“ yra neišvengiama ekonomikos nuosmukio pasekmė, savotiškas veidrodis, kuriame atsispindi dabartinės šalies verslo „ligos“. Vargu ar realu, kad blogų paskolų portfelis tiek absoliučiai, tiek santykinai imtų mažėti iki šių metų vidurio, todėl ir bankų pelningumo prošvaisčių geriausiu atveju reikėtų laukti šių metų pabaigoje.

Antrasis pagal svarbą bankų nuostolingumo veiksnys buvo mažėjančios grynosios palūkanų bei paslaugų ir komisinių pajamos. 2009 m. bankai grynųjų palūkanų pajamų uždirbo 1,3 mlrd. Lt, t. y. 674,6 mln. Lt, arba 34,2 proc. mažiau nei 2008 m. Grynųjų palūkanų pajamų mažėjimui turėjo įtakos paskolų portfelio susitraukimas ir nepalanki padėtis rinkoje, lėmusi, kad pernai nuosekliai mažėjo realioji palūkanų marža. Praėjusiais metais bankai gavo 650,2 mln. Lt grynųjų paslaugų ir komisinių pajamų, t. y. 44,6 mln. Lt, arba 6,4 proc. mažiau nei 2008 m.

Vienas iš nedaugelio teigiamų bankų pelningumo veiksnių buvo 236,4 mln. Lt gautos didesnės pajamos iš prekybinių finansinių instrumentų. Be to, 80,7 mln. Lt išaugo pajamos iš kitų finansinių instrumentų.

Ekonominės krizės akivaizdoje bankai, kaip daugelis kitų įmonių, privalėjo ieškoti vidinių rezervų sąnaudoms mažinti ir pajamoms didinti.

Ekonominės krizės akivaizdoje bankai, kaip daugelis kitų įmonių, privalėjo ieškoti vidinių rezervų sąnaudoms mažinti ir pajamoms didinti. Beveik visi rinkos dalyviai 2009 m. ėmėsi karpyti operacines išlaidas, kurios per metus sumažėjo 126,2 mln. Lt arba 10,4 proc. iki 1,08 mlrd. Lt. Daugiau kaip 4/5 šio efekto (104,3 mln. Lt) pasiekta taupant personalo išlaidų sąnaudas. Bankai ne tik sumažino bendrą darbuotojų skaičių (803, arba 8,5 proc., neįskaitant darbuotojų užsienio bankų skyriuose), bet ir vidutinį darbo užmokestį. Vargu ar artimiausioje ateityje ši tendencija pasikeis, nes vėl pradėti plėsti teritorinį klientų aptarnavimo tinklą būtų pernelyg drąsus ir ankstyvas sprendimas, ypač atsižvelgiant į eksportinį šalies ekonomikos atsigavimo pobūdį.

Dėl nuostolingos veiklos 2009 m. bankų sistemos turto grąžos ir nuosavybės grąžos rodikliai buvo ryškiai neigiami – 2010 m. sausio 1 d. duomenimis, jie sudarė atitinkamai –4,19 proc. ir –48,1 proc.

3 lentelė. Kai kurių šalies bankų grynasis pelnas (mln. Lt)

Banko pavadinimas	2008 m.	2009 m.
1. AB SEB bankas	347,0	-1546,2
2. AB Swedbank	381,1	-1181,0
3. Danske Bank A/S Lietuvos filialas	-17,3	-433,9
4. AB DnB Nord bankas	70,7	-382,6
5. AB Ūkio bankas	57,4	-75,0
6. AB Šiaulių bankas	17,5	-30,1
7. UAB Medicinos bankas	6,0	0,5
8. AB bankas Snoras	22,0	8,7

Valstybės skolos tendencijos ir priimtinumumas

Viešųjų finansų padėtis smarkiai pablogėjo daugelyje pasaulio valstybių dėl ūkio krizės. Lietuva nebuvo išimtis – 2009 m. buvo užfiksuoti rekordiška dideli biudžeto deficito ir valstybės skolos rodikliai. ES kontekste valstybės skola išlieka viena mažiausių, o rinkos rizika nedidelė. Vis dėlto didėjanti ir brangi skola įpareigoja vyriausybę kuo skubiau mažinti biudžeto deficitą, kad būtų išvengta nepakeliamos įsipareigojimų aptarnavimo naštos vidutiniu laikotarpiu.

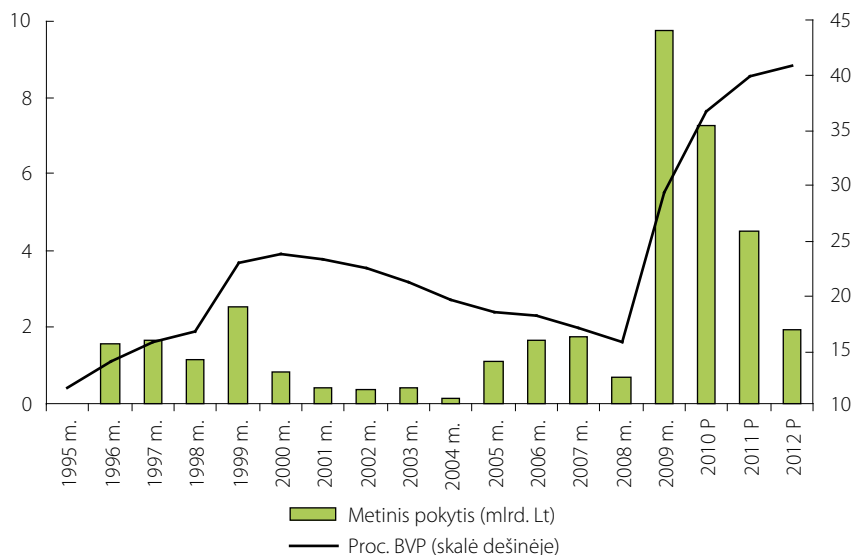
Lietuvos valstybės skolos plėtra praėjusiais metais buvo rekordinė įvairiais atžvilgiais. Absoliučia apimtimi skola padidėjo 9,7 mlrd. Lt iki 27,1 mlrd. Lt. Procentinis skolos augimo tempas – 56 proc., palyginti su 2008 m., buvo didžiausias nuo Nepriklausomybės atgavimo. 2009 m. pasiektas aukščiausias visų laikų skolos ir BVP santykis – 29,3 proc. (žr. 8 diagramą). Pagal Finansų ministerijos prognozes, valstybės skolos ir BVP santykis šiemet padidės iki 36,6 proc., 2011 m. – iki 39,8 proc., 2012 m. – iki 41 procento. Tai reiškia, jog valstybės skola absoliučia apimtimi padidės mažiau kaip 2 mlrd. Lt tik 2012-aisiais. Pagrindine skolinimosi didėjimo priežastimi išliks biudžeto deficito finansavimo poreikis. Taigi valstybės skolos stabilizacijai itin svarbu, jog dabartinė konvergencijos programos nuostata 2012 m. sumažinti deficitą iki 3 proc. BVP būtų kruopščiai vykdoma.

Ekonomikos nuosmukis 2009 m. lėmė smarkų valdžios sektoriaus pajamų susitraukimą. Valstybės biudžeto pajamos, palyginti su 2008 m., sumažėjo 10,7 proc., o išlaidos (pagal pervestus asignavimus) – 8,6 proc. Sodros pajamos padidėjo 1,2 proc., tačiau išlaidos pakilo net 11,5 procento. Tad praėjusiais metais valdžios sektoriaus deficitas smarkiai „išsipūtė“ – nuo 3,2 proc. BVP 2008 m. iki 8,4 proc. BVP per tris 2009 m. ketvirčius. Recesijos sąlygomis gaunant mažiau pajamų, deficitui finansuoti reikėjo vis daugiau skolintų lėšų.

Padidėjusio skolinimosi priežastis – ne vien aukštas 2009 m. biudžeto deficitas, bet ir anksčiau vykdyta laisva fiskalinė politika. Pavyzdžiui, ekonomikos klestėjimo laikotarpiu – 2003–2007 m. vidutinis Lietuvos valdžios sektoriaus deficitas buvo 1 proc. BVP, Latvijos –

Valstybės skolos stabilizacijai itin svarbu laikytis biudžeto deficito drausmės.

Padidėjusio skolinimosi priežastis – ne vien aukštas 2009 m. biudžeto deficitas, bet ir anksčiau vykdyta laisva fiskalinė politika.

8 diagrama. Valdžios sektoriaus skola

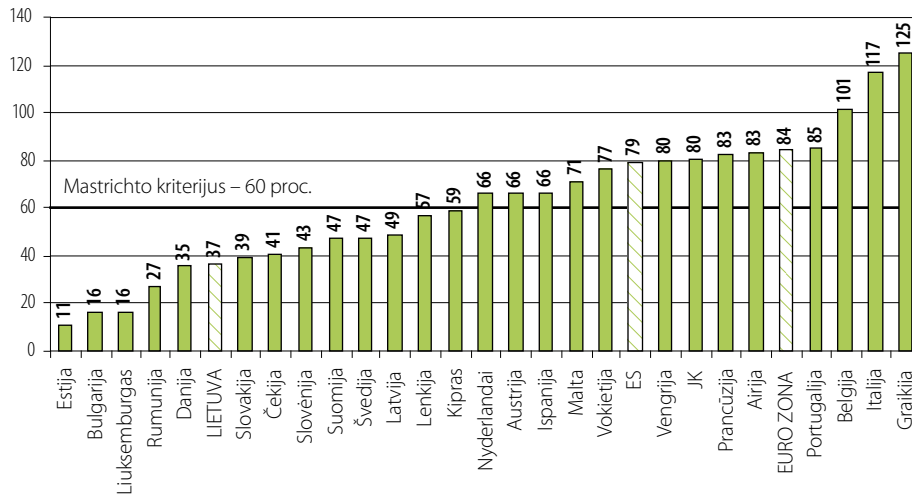
0,8 proc., o Estija pasiekė vidutiniškai 2 proc. BVP per metus perteklių. Ekonomikos plėtos metu turėtas biudžeto deficitas, reikalingų struktūrinių reformų stoka neleido Lietuvai suformuoti lėšų atsargų. Klestėjimo metu valstybės skola absoliučia apimtimi nuolat didėjo, nors ir kiek lėčiau nei nominalusis BVP, todėl skolos ir BVP santykis sumenko. 2003–2007 m. valstybės skola pakilo netgi daugiau nei to laikotarpio biudžeto deficito suma – atitinkamai 4,7 mlrd. Lt ir 3,4 mlrd. Lt. Akivaizdu, jog vyriausybės pastangos sumažinti valstybės skolą ekonomikos gerovės metu buvo per menkos.

Nors skolos šoktelėjimas 2009 m. buvo įspūdingas, tačiau tarp Europos Sąjungos valstybių jis neatrodė išskirtinai, ypač atsižvelgiant į gilų Lietuvos ekonomikos nuosmukį. Išankstiniais duomenimis, ES valdžios sektoriaus skolos ir BVP santykis padidėjo 11,5 proc. punkto, iš jų labiausiai – Airijos (21,7 proc. punkto), Suomijos (18,6 proc. punkto), Jungtinės Karalystės (16,6 proc. punkto), Ispanijos (16,6 proc. punkto). Sumažinti skolos ir BVP santykį, išankstiniais duomenimis, 2009 m. pavyko tik Austrijai. Taigi skolos padidėjimas nebuvo tik mūsų šalies fenomenas – fiskalinių sunkumų ilgam „įsitaisë“ kone visas žemynas. Kita vertus, esama ir pavydėtinų pavyzdžių. Estijos ūkio nuosmukis buvo panašaus masto kaip Lietuvoje, tačiau šios šalies skolos ir BVP santykis padidėjo tik 2,8 proc. punkto dėl anksčiau sukauptų ir sunkmečiu panaudotų rezervų.

Lietuvos valstybės skola tebėra viena iš mažiausių ES, tačiau ir galimybės finansuoti skolą yra prastesnės nei išsivysčiusių valstybių.

Europos Sąjungos kontekste Lietuva tebėra tarp turinčiųjų mažiausią valstybės skolą. Grėsmė pažeisti valstybės skolos Maastrichto kriterijų artimiausiais metais Lietuvai atrodo nedidelė, nes skola turėtų išlikti gerokai žemesnė nei 60 proc. BVP. Net po numatomo aktyvaus skolinimosi 2010 m., pagal prognozuojamą valstybės skolos ir BVP santykį Lietuva turėtų patekti tarp šešių mažiausių skolą turinčių ES valstybių (žr. 9 diagramą). Palyginimui – Europos Komisijos vertinimu, ES skola 2010 m. pabaigoje sudarys 79 proc. BVP, euro zonos – 84 proc. Trylika ES valstybių turės didesnę nei 60 proc. BVP skolą, o „lyderių“ trejetukas – Belgija, Italija ir Graikija – didesnę nei 100 proc. BVP.

Kita vertus, Lietuvai optimalios valstybės skolos (tokios, kuri nestabdytų ekonomikos plėtos, bet ir nekeltų fiskalinių problemų) kartelė yra žemesnė nei išsivysčiusių euro zonos valstybių. Tai lemia menkesnės galimybės pigiau ir daugiau pasiskolinti (mažesnis įsiliejimas į tarptautinę kapitalo rinką, žemesni kredito reitingai) bei finansuoti skolą iš uždirbamų

9 diagrama. Prognozuojama* valdžios sektoriaus skola 2010 m. (proc. BVP)

* Europos Komisijos prognozės, išskyrus Lietuvos rodiklį – LR finansų ministerijos prognozė.

valstybės pajamų (žemesnis valdžios sektoriaus pajamų ir BVP santykis). Taigi nevertėtų pernelyg guostis faktu, jog Lietuvos skola mažesnė nei Maastrichto kriterijus ar ES vidurkis.

2009 m. Lietuva pasiskolino 13,8 mlrd. Lt, iš jų 38 proc. – platindama vyriausybės vertybinius popierius (VVP) užsienio rinkose, 20 proc. – VVP vidaus rinkoje neviešuoju būdu, 19 proc. – imdama paskolas iš užsienio kreditorių ir 16 proc. – per VVP aukcionus vidaus rinkoje. 63 proc. visų per 2009 m. pasiskolintų lėšų buvo pritraukta iš užsienio kreditorių, o metų pabaigoje 70 proc. visos valstybės skolos sudarė užsienio skola. Sekli vidaus rinka negalėjo patenkinti smarkiai išaugusio lėšų poreikio, todėl praėjusiais metais itin sparčiai didėjo įsipareigojimai užsieniui.

Iš valstybės skolinimosi 2009 m. pažymėtinos dvi 5 metų trukmės euroobligacijų emisijos – 500 mln. eurų birželį ir 1,5 mlrd. JAV dolerių spalį. „Bandomoji“ obligacijų partija birželį atliko ir testo vaidmenį, parodydama, jog net ir tvyrant dideliame neapibrėžtumui, tarptautinės kapitalo rinkos durys Lietuvai buvo neužtrenktos. Tiesa, abi euroobligacijų emisijos buvo brangios – pirminio platinimo pajamingumas siekė 9,375 proc. birželį ir 6,75 proc. (bei investinio valiutų sandorio kaina) spalį. Rizikos priedas obligacijų išleidimo metu buvo aukštesnis nei panašų reitingą turinčių valstybių ir labai aukštas istoriškai. Birželį platintų obligacijų rizikos priedas siekė net 677, spalį – 463 bazinius punktus. Palyginimui galima prisiminti, jog 1999 m. leistų 5 metų euroobligacijų rizikos priedas platinimo metu siekė 475, 2000 m. – 243 bazinius punktus.

Aukštas obligacijų pajamingumas sukėlė nemažai diskusijų, ar nevertėjo kone tris kartus pigiau skolintis, kreipiantis pagalbos į Tarptautinį valiutos fondą (TVF). Klausimas lieka atviras. Viena vertus, dalyvavimas tarptautinėje kapitalo rinkoje sustiprino finansų rinkų dalyvių pasitikėjimą Lietuvos fiskaline politika bei ūkio perspektyvomis ir buvo vienas iš veiksnių, lėmusių šalies rizikos priedo susitraukimą. Būtent po spalio mėn. euroobligacijų emisijos įsitvirtino tarpbankinių VILIBOR palūkanų normų mažėjimo tendencija. Be to, skolinimasis buvo brangesnis dėl ilgesnio termino – TVF paskolos buvo duodamos 2–3 metų laikotarpiui, o Lietuvos vyriausybė išleido 5 metų termino obligacijas. Ilgesnis terminas atpalaiduoja dalį valstybės finansų planavimo įtampas ir nukelia skolos grąžinimą, tikėtina, geresniems laikams. Kita vertus, skolinimasis aukštomis palūkanomis spaudžia vyriausybę toliau laikytis griežtos fiskalinės politikos ir kuo skubiau mažinti biudžeto deficitą, kad nedidėtų valstybės nemokumo vidutiniu laikotarpiu grėsmė. Tai savo ruožtu gali ilginti „diržų veržimosi“ laikotarpį.

Skolinimasis aukštomis palūkanomis gali ilginti „diržų veržimosi“ laikotarpį.

10 diagrama. 2007 m. spalio mėn. 10^{1/4} metų euroobligacijų emisijos pajamingumas antrinėje rinkoje (proc.)

Skolos diversifikavimo prasme taupymo lakštai nebuvo reikšminga priemonė.

Išnaudodama įvairius skolinimosi kanalus, 2009 m. gegužę vyriausybė atgaivino 1999-ųjų idėją – taupymo lakštus (1 metų išdo vertybinius popierius, skirtus tik mažmeniniams investuotojams). Tiesa, iki lapkričio mėn. šio lėšų pritraukimo kanalo populiarumas buvo menkas dėl kainodaros. Kaina buvo nustatoma penkių mažiausias palūkanas už 1 metų indėlius siūlančių bankų palūkanų vidurkį sumažinant dydžiu, kuris atitinka lakštų aptarnavimo sąnaudas. Taigi pelningumo prasme taupymo lakštai nebuvo patraukli investavimo alternatyva, ir platinant lakštus 2009 m. pritraukta tik 7,1 mln. Lt lėšų. Nuo 2009 m. gruodžio kaina nustatoma kaip visų bankų 1 metų trukmės indėlių palūkanų vidurkis, todėl taupymo lakštai tapo brangesni bankų indėlių atžvilgiu ir ėmė populiarėti – vien nuo 2010 m. pradžios iki kovo 8 d. taupymo lakštais buvo pasiskolinta 5,5 mln. Lt. Vis tik galima konstatuoti, jog valstybės skolos diversifikavimo prasme taupymo lakštai buvo tik marginalios reikšmės priemonė.

Žvelgiant retrospektyviai, 10 metų euroobligacijų emisija vasarį išplatinta brangiai.

2010 m. vyriausybė planuoja pasiskolinti 12,8 mlrd. Lt. Iš šios sumos 39 proc. jau pasiskolinta vasario mėn. išleidus 2 mlrd. JAV dolerių (4,95 mlrd. Lt) 10 metų trukmės euroobligacijų emisiją. Pirminio platinimo pajamingumas vėlgi buvo aukštas – 7,675 proc. (be to, kainavo ir išvestinis valiutų sandoris). JAV VVP atžvilgiu rizikos priedas tebebuvo aukštas – 402 baziniai punktai. Iki kovo 15 d. šių euroobligacijų pajamingumas antrinėje rinkoje sumenko net iki 5,99 proc., tačiau valstybės mokamos palūkanos už emisiją (obligacijų „kuponas“) kasmet sudarys 7,375 proc. Taigi žvelgiant retrospektyviai, į rinką įžengta „brangiu“ metu – jau po keleto savaičių pasitikėjimas Lietuvos ekonomika buvo didesnis ir atitinkamai skolinimasis buvo pigesnis (žr. 10 diagramą). Žinoma, įvaizdžio gerėjimą šiek tiek sustiprino ir išplatinta emisija, atskleidusi didelę Lietuvos VVP paklausą, tačiau tai anaipatol nebuvo lemiamu didesnio pasitikėjimo veiksmu.

Per visus 2010 metus ketinama pasiskolinti 5 mlrd. Lt išleidžiant VVP vidaus rinkoje ir 6,63 mlrd. Lt VVP platinant užsienio rinkose. Taip pat apie 1,17 mlrd. Lt planuojama pasiskolinti investicinių projektų įgyvendinimui iš tarptautinių organizacijų (Europos investicijų banko, taip pat galbūt – iš Europos tarybos plėtros banko ir Šiaurės investicijų banko). Taigi 2010-aisiais, kaip ir pernai, labiausiai didės valstybės įsipareigojimai užsienio kreditoriams.

Pirmieji 2010 m. mėnesiai suteikė truputį optimizmo valstybės finansų srityje. Vyriausybės fiskalinė politika sulaukė pripažinimo iš Europos Komisijos bei tarptautinių kredito reitingų agentūrų. Sausio pabaigoje Europos Komisija konstatavo, jog Lietuva ėmėsi „tinkamų

priemonių finansų stabilumui užtikrinti“. Vasarį Lietuvos skolinimosi reitingo perspektyvą iš „neigiamos“ į „stabilią“ pagerino *Standard&Poor's*, kovą – *Fitch* agentūra. Jei perspektyva būtų toliau pagerinta arba netgi padidintas pats kredito reitingas, tai dar atpigintų valstybės skolinimąsi, ypač užsienio rinkose. Deja, pastarasis šaltinis šiomet jau smarkiai išsemtas vasario mėn. euroobligacijų emisijos. Esminės įtakos skolinimosi mastui 2010 m. turės valdžios sektoriaus pajamų surinkimas. Ir sausį, ir vasarį valstybės biudžeto surinkimo planas buvo viršytas – pajamų gauta atitinkamai 6 proc. ir 15 proc. (iš viso 203,4 mln. Lt) daugiau nei planuota. Tai bent kol kas mažina skolinimosi biudžeto deficitui padengti poreikį. Kita vertus, į rekordinį minusą nugrimzdo Sodros biudžetas – vien sausio ir vasario deficitas sudarė 697,1 mln. Lt.

Valstybės skolos rizikos valdymo požiūriu teigiamai vertintina tai, jog rinkos veiksmų keliamos grėsmės yra nedidelės. Valiutos kurso rizika eliminuojama skolinantis litais, eurai ar apdraudžiant paskolas kitomis valiutomis. Pagal Vyriausybės skolinimosi ir skolos valdymo strategiją, nuo valiutų kursų svyravimų draudžiami visi sandoriai, jeigu jie sudaromi ne litais arba ne eurai. Nuo 2007 m. daugiau nei 99,9 proc. centrinės valdžios užsienio skolos (po išvestinių finansinių sandorių) sudaro skola eurai. Palūkanų normų rizika valdoma palaikant mažą dalį skolos kintamomis palūkanomis. 2009 m. pabaigoje centrinės valdžios skolos kintamomis palūkanomis dalis padidėjo iki 4,3 proc., tačiau tai tebėra žemas lygis (žr. 4 lentelę).

Valiutos kurso ir palūkanų normų rizika yra kraštutiniai žema.

4 lentelė. Valstybės skolos priimtumo ir rizikos valdymo rodikliai (proc.)

	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.
Trumpalaikės valstybės skolos dalis	5,5	10,6	2,3	2,5	7,9	4,4*
Valstybės skolos už kintamą palūkanų normą dalis	6,6	6,1	1,9	0,8	3,6	4,3*
Valstybės skolos bei prekių ir paslaugų eksporto santykis	37,3	32,1	30,6	31,3	26,0	55,1**
Palūkanų už valstybės skolą ir valdžios sektoriaus pajamų santykis	2,9	2,5	2,2	2,1	1,9	2,8***
3 ateinančių metų nominalaus BVP augimo tempo vidurkis ir 5 m. VVP pajamingumo (laikotarpio pabaigoje) skirtumas (proc. punktai)	10,3	13,2	11,7	0,2	-14,2	-10,8

* Centrinės valdžios rodiklis. ** Išankstiniai 2009 m. prekių ir paslaugų eksporto duomenys. *** 2009 m. I–III ketv.

Valstybės skolos struktūra pagal trukmę yra priimtina. Vidutinė centrinės valdžios skolos likučio trukmė 2009 m. pabaigoje buvo pakankamai ilga – 5,1 metų. Per 2010-uosius grąžintinos skolos suma sudarė 13,4 proc. visos skolos (vyriausybės nustatytas limitas – 25 proc.). Pagal pradinę paskolos trukmę, trumpalaikės skolos dalis 2009 m. sumažėjo (žr. 4 lentelę; skola laikoma trumpalaiki, jei jos terminas yra ne ilgesnis nei vieneri metai). Neabejotina, jog šie rodikliai pagerėjo po 2010 m. vasarį išplatintos euroobligacijų emisijos. Be to, nuo 2007 m. Lietuva nebepriima trumpalaikių užsienio įsipareigojimų, t. y. visi trumpalaikiai įsipareigojimai yra vidaus rinkos subjektams. Palaikomas ilgas skolos terminas atitolina refinansavimo poreikį ir palengvina skolos planavimą.

Netiesioginės skolos (tai daugiausiai paskolos su valstybės garantija) dalis Lietuvoje išlieka maža. Tai taip pat vertintina teigiamai, kadangi netiesioginės skolos rizika yra didesnė nei tiesioginių įsipareigojimų. Nors vykdant ekonomikos skatinimo planą netiesioginės skolos

Valstybės skolos struktūra pagal trukmę yra palanki.

dalį turėtų padidėti, tačiau jos augimas apribotas nustačius, jog valstybės garantuota skola 2010 m. nebus didesnė negu 7 proc. BVP.

Skolos aptarnavimo našta sparčiai didėja.

Ko gero, labiausiai Lietuvos piliečius jaudinantis klausimas – kiek gi teks sumokėti už valstybės pasiskolintas lėšas, kitaip tariant, kokia bus skolos aptarnavimo našta. Skolos aptarnavimo išlaidos akivaizdžiai didėja ir dėl kylančios valstybės skolos apimtys, ir dėl to, kad 2009–2010 m. skolinamasi gana brangiai. Už valstybės skolą sumokamų palūkanų ir valdžios sektoriaus pajamų santykis padidėjo iki 2,8 proc. per tris 2009 m. ketvirčius (žr. 4 lentelę). 2010 m. biudžeto plane numatyta, jog skolos aptarnavimui (įskaitant komisinius mokesčius ir kitas išmokas, mokesčius kredito reitingų agentūroms ir kt.) skiriamos lėšos, palyginus su 2009 metais, padidės 589 mln. litų ir sudarys 1592 mln. litų. Tačiau jau 2010 m. palūkanų už skolą ir valstybės pajamų santykis sudarys apie 5 proc. Tarptautinių kredito agentūrų vertinimu, kritinė yra 10 proc. riba. Ilgesniu laikotarpiu valstybės skolos aptarnavimą komplikuos ir visuomenės senėjimo problema.

Ekonomistų požiūriu, didelės valstybės skolos našta sudaro ne tik aptarnavimo išlaidos, bet ir žemesnė potenciali BVP plėtra. Pastarąją bent jau teoriškai lėtina dėl išaugusių įsipareigojimų suprastėjęs valstybės įvaizdis ir dėl to mažesnės užsienio investicijos. Didesnė valstybės skola nestabdo ekonomikos plėtros, jei skolintos lėšos panaudojamos efektyvioms investicijoms, kurios ateityje sudarys sąlygas grąžinti skolą. Tam tikra prasme šią „auksinę taisyklę“ atitinka dabartinis vyriausybės skolinimasis ekonomikos skatinimo planui įgyvendinti, kadangi gyvesnis ūkio augimas ateityje turėtų generuoti didesnes valdžios sektoriaus pajamas.

Valstybės galimybės aptarnauti skolą iš didėjančių šalies pajamų atsigaus ne anksčiau nei 2012 m.

Praėjusiais metais smarkiai pablogėjo valstybės skolos ir eksporto santykis, parodantis teorinę galimybę grąžinti skolą iš per vienerius metus gaunamų eksporto pajamų (žr. 4 lentelę). Skirtumas tarp nominalaus BVP augimo tempo ir VVP pajamingumo parodo, ar šalies skolos aptarnavimas didėja sparčiau, ar lėčiau nei šalies generuojamos pajamos. Nuo 2008 m. valstybės skolos aptarnavimo našta didėjo žymiai sparčiau nei nominalusis šalies BVP (žr. 4 lentelę). Tam lemiamos įtakos turėjo smarkus ekonomikos nuosmukis 2009 m., antraeilį vaidmenį atliko ir pabrangęs šalies skolinimasis. Prognozuojant, jog 5 metų obligacijų pajamingumas šiemet sumažės iki maždaug 4 proc. metų pabaigoje, galima konstatuoti, jog ekonomikos plėtra taps pakankamai sparčia, kad kompensuotų VVP aptarnavimo našta, tik 2012 m.

PRIEDAS

1 lentelė. Pagrindiniai ekonominiai ir finansiniai rodikliai 2000–2011 m.

	2000 m.	2001 m.	2002 m.	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m. (faktas)	2009 m. (prognozė)	2010 m. (prognozė)	2011 m. (prognozė)
Realiojo BVP metinis pokytis (proc.)	3,3	6,7	6,9	10,2	7,4	7,8	7,8	9,8	2,8	-15,0	-	1,0	4,0
Nominalusis BVP (mlrd. Lt)	45,737	48,637	52,070	56,959	62,698	72,060	82,793	98,669	111,190	92,353	-	93,277	97,008
Valdžios sektoriaus balansas (ESS'95, proc. BVP)	-3,2	-3,6	-1,9	-1,3	-1,5	-0,5	-0,4	-1,0	-3,2	-8,4 (I–III ketv.)	-10,0	-8,0	-5,0
Vidutinė metinė infliacija pagal SVKI (proc.)	1,1	1,6	0,3	-1,1	1,2	2,7	3,8	5,8	11,1	4,2	-	0,0	2,0
Einamosios sąskaitos balansas (proc. BVP)	-5,9	-4,7	-5,1	-6,8	-7,7	-7,1	-10,6	-14,5	-11,9	1,5 (I–III ketv.)	0,0	0,5	1,0
Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis (be individualių įmonių, IV ketv., Lt)	1073,2	1087,1	1145,1	1207,9	1310,2	1453,4	1731,7	2052,0	2319,1	2118,3	-	2097,1	2170,5
Vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio metinis pokytis (be individualių įmonių, IV ketv., proc.)	-0,5	1,3	5,3	5,5	8,5	10,9	19,1	18,5	13,0	-8,7	-	-1,0	3,5
Nedarbo lygis (tyrimo duomenimis, vidutinis, proc.)	16,4	17,4	13,8	12,4	11,4	8,3	5,6	4,3	5,8	13,7	-	16,5	17,0
Bankų klientams suteiktos paskolos (laikotarpio pabaigoje, mlrd. Lt)*	5,519	6,503	7,933	12,099	16,898	25,957	38,641	60,114	71,441	61,377	-	61,377	64,446
Bankų klientams suteiktų paskolų metinis pokytis (proc.)*	-0,9	17,8	22,0	52,5	39,7	53,6	48,9	43,9	18,8	-14,1	-	0,0	5,0
Indėliai ir akredityvai (laikotarpio pabaigoje, mlrd. Lt)*	8,596	10,416	11,677	13,574	17,860	25,133	30,293	40,109	38,232	41,053	-	41,464	43,537
Indėlių ir akredityvų metinis pokytis (proc.)*	23,9	21,2	12,1	16,2	31,6	40,7	20,5	23,4	-4,7	7,4	-	1,0	5,0
Vidutinė paskolų litais palūkanų norma (laikotarpio pabaigoje, proc.)	11,03	8,13	6,08	5,07	5,67	4,70	5,37	8,61	10,08	8,14	-	6,50	6,00

* 2000–2006 m. ir 2007–2011 m. paskolų ir indėlių duomenys bei prognozės nėra griežtai palyginami dėl metodologijos pokyčių.

2 lentelė. Ekonomikos sektorių santykinė svarba ir augimo tempai

	Santykinė dalis (proc.)					Metinis pokytis palyginamosiomis kainomis (proc.)				
	2005 m. I–III ketv.	2006 m. I–III ketv.	2007 m. I–III ketv.	2008 m. I–III ketv.	2009 m. I–III ketv.	2005 m. I–III ketv.	2006 m. I–III ketv.	2007 m. I–III ketv.	2008 m. I–III ketv.	2009 m. I–III ketv.
Bendroji pridėtinė vertė*	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	7,4	8,0	10,1	4,5	-15,7
Žemės ūkis, medžioklė ir žuvininkystė	5,0	4,0	4,6	4,9	5,0	1,9	-11,3	15,6	1,8	2,4
Išgaunamoji pramonė	0,5	0,5	0,5	0,5	0,3	-10,1	-4,2	-0,9	-1,8	-32,2
Apdirbamoji pramonė	20,9	20,6	18,8	18,3	16,3	8,0	11,3	5,6	4,1	-17,1
Elektros, dujų ir vandens tiekimas	3,8	3,6	3,2	3,1	3,8	-1,4	4,6	-2,4	2,9	-8,7
Statyba	7,3	8,3	9,9	9,8	6,2	10,3	19,1	25,6	3,7	-43,3
Didmeninė ir mažmeninė prekyba	17,2	16,7	16,6	16,8	16,8	9,1	6,8	14,2	8,0	-23,9
Viešbučiai ir restoranai	1,4	1,4	1,3	1,3	1,4	5,4	5,2	4,8	3,9	-18,5
Transportas, sandėliavimas ir ryšiai	13,0	13,0	12,9	12,1	13,6	11,6	10,5	11,7	5,0	-10,5
Finansinis tarpininkavimas	2,4	3,0	3,2	3,6	2,5	2,7	8,2	6,6	5,9	-12,9
Nekilnojamasis turtas, nuoma ir kita verslo veikla	11,5	12,2	12,9	12,9	13,4	12,5	13,2	12,9	4,1	-13,7
Valstybės valdymas ir gynimas, privalomasis socialinis draudimas	7,0	6,8	6,3	6,4	7,4	3,1	4,9	3,3	4,2	0,2
Švietimas	4,4	4,2	4,1	4,5	6,2	1,5	-2,6	-0,5	2,9	0,2
Sveikata ir socialinis aprūpinimas	2,7	3,0	3,0	3,2	4,0	4,1	1,0	2,2	1,8	-0,8
Kita veikla	2,8	2,7	2,6	2,5	3,0	3,8	4,0	7,1	6,4	-12,4

* BVP gaunamas susumavus bendrąją pridėtinę vertę bei gaminių mokesčius ir atėmus subsidijas.

3 lentelė. Eksportas pagal prekių grupes (mln. Lt)

	Eksportas							Užsienio prekybos balansas <i>f.o.b.</i> kainomis (proc.)*		
	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	Santykinė dalis 2009 m. (proc.)	Metinis pokytis 2009 m. (proc.)	2008 m.	2009 m.
Iš viso	25 819	32 767	38 888	43 192	55 511	40 725	100,0	-26,6	-11,1	-2,6
Mineraliniai produktai	6510	8940	9292	5902	13825	8744	21,5	-36,7	-19,4	-17,9
Žemės ūkio ir maisto produktai	2956	4209	5417	7346	8893	7987	19,6	-10,2	7,0	11,8
Mašinos ir įrenginiai	3287	4079	4886	5589	5915	4064	10,0	-31,3	-25,5	-16,2
Chemijos pramonės produkcija	1793	2390	2515	3477	5354	3688	9,1	-31,1	-7,3	-17,7
Plastikai, kaučiukas ir jų dirbiniai	779	1186	2000	3430	3304	2957	7,3	-37,8	-28,4	4,1
Tekstilė ir tekstilės dirbiniai	3022	3043	3228	3263	3059	2747	6,7	-16,9	6,5	17,0
Transporto priemonės	2339	2707	3948	4557	4757	2636	6,5	-13,8	5,0	9,8
Baldai	1566	1809	2208	2665	2646	2395	5,9	-9,5	52,0	67,5
Mediena, popierius ir jų dirbiniai	1598	1908	2137	2660	2465	2017	5,0	-18,2	2,6	9,7
Metalai ir jų dirbiniai	1138	1434	1780	2262	2647	1809	4,4	-31,7	-23,3	-8,5
Kitos prekės	831	1062	1478	2041	2646	1679	4,1	-36,5	-11,8	-8,9

* Atitinkamos prekių grupės apyvartos dalis; importo vertė perskaičiuota *f.o.b.* kainomis.

4 lentelė. Pagrindiniai Lietuvos užsienio prekybos partneriai 2009 m.

	Eksportas			Importas			Užsienio prekybos balansas f.o.b. kainomis (proc.)*	
	Mln. Lt	Santykinė dalis (proc.)	Metinis pokytis (proc.)	Mln. Lt	Santykinė dalis (proc.)	Metinis pokytis (proc.)	2008 m.	2009 m.
Iš viso	40 724,9	100,0	-26,6	45 138,0	100,0	-38,2	-11,1	-2,6
Europos Sąjunga	26 176,8	64,3	-21,8	26 537,8	58,8	-36,8	-8,8	1,9
Latvija	4088,6	10,0	-36,5	2866,4	6,4	-24,6	28,2	20,0
Vokietija	3944,3	9,7	-0,8	5040,3	11,2	-41,7	-34,8	-9,7
Lenkija	2917,9	7,2	-9,0	4497,3	10,0	-38,3	-36,7	-18,8
Estija	2913,4	7,2	-8,1	1184,5	2,6	-44,0	22,4	44,3
Nyderlandai	2066,1	5,1	8,9	1839,3	4,1	-28,2	-12,4	8,4
Jungtinė Karalystė	1790,0	4,4	-30,3	750,2	1,7	-45,3	32,7	43,0
Danija	1554,9	3,8	-40,1	997,7	2,2	-36,1	27,3	24,3
Švedija	1467,4	3,6	-22,2	1224,0	2,7	-43,6	-4,5	11,6
Prancūzija	1306,3	3,2	-51,3	1127,8	2,5	-46,0	15,0	9,9
Italija	815,4	2,0	-7,8	1723,2	3,8	-33,7	-47,3	-33,5
Belgija	705,4	1,7	-23,0	1334,9	3,0	-23,8	-29,0	-28,5
Ispanija	674,8	1,7	-25,6	673,8	1,5	-35,4	-4,4	2,6
Suomija	629,6	1,5	-17,2	834,7	1,8	-45,3	-31,2	-11,5
Čekija	280,9	0,7	-29,7	829,9	1,8	-23,6	-44,1	-47,5
Vengrija	176,7	0,4	-3,9	466,6	1,0	-22,9	-51,5	-43,0
Austrija	151,6	0,4	-9,1	350,0	0,8	-45,5	-57,1	-37,4
Portugalija	141,9	0,3	-6,2	39,2	0,1	-21,7	52,1	58,4
Airija	134,7	0,3	-11,7	71,3	0,2	-48,6	7,4	33,1
Slovakija	88,7	0,2	-4,6	241,6	0,5	-26,7	-54,2	-44,2
Slovenija	78,1	0,2	156,5	208,3	0,5	-2,2	-73,8	-43,4
Rumunija	75,8	0,2	-37,9	89,8	0,2	6,5	20,7	-5,9
Bulgarija	59,8	0,1	-35,8	66,3	0,1	-22,9	6,5	-2,6
Graikija	57,4	0,1	40,5	40,9	0,1	-26,6	-12,9	19,3
Liuksemburgas	44,1	0,1	-54,2	26,4	0,1	-71,7	4,2	27,5
NVS*	9529,6	23,4	-33,0	14 977,8	33,2	-39,5	-24,6	-19,8
Rusija	5392,3	13,2	-39,5	13 602,6	30,1	-37,8	-39,9	-41,1
Baltarusija	1923,5	4,7	-22,9	748,7	1,7	-40,0	35,6	46,0
Ukraina	1221,5	3,0	-32,3	427,7	0,9	-58,0	30,3	50,1
Kazachstanas	697,1	1,7	8,8	130,9	0,3	-73,2	16,0	69,7
Kitos valstybės	5018,5	12,3	-35,9	3622,4	8,0	-42,0	13,8	18,6
JAV	1200,9	2,9	-32,4	504,8	1,1	-60,4	18,9	42,9
Norvegija	1018,5	2,5	-12,6	215,7	0,5	-47,3	50,0	66,5
Indija	239,0	0,6	-74,1	70,5	0,2	-19,4	83,5	56,2
Kinija	75,6	0,2	16,1	1122,8	2,5	-40,0	-92,9	-86,8

* Užsienio prekybos su atitinkama šalimi apyvartos dalis; importo vertė perskaičiuota f.o.b. kainomis.

Skelbiant, dauginant ar platinant bet kokią šios apžvalgos informaciją, nuoroda į SEB banką būtina.

© SEB bankas, 2010

Tiražas 500 egz.
Leidykla TEV, Akademijos g. 4, LT-08412 Vilnius
Spausdino UAB „Petro ofsetas“, Žalgirio g. 90, LT-09303 Vilnius

SEB bankas siūlo šiuos analitinius ir informacinius nemokamus leidinius, kuriuos galima rasti ir užsiprenumeruoti interneto tinklalapyje www.seb.lt:

Makroekonomikos leidiniai	
<i>Lietuvos makroekonomikos apžvalga</i>	Ketvirtinis leidinys, kuriame analizuojamos Lietuvos ekonominės ir politinės aplinkos tendencijos bei pateikiamos pagrindinių makroekonominių rodiklių prognozės.
<i>Rytinės naujienos</i>	Lietuvos ekonomikos naujienos ir naujausi ekonominiai rodikliai kiekvieną darbo dieną.
<i>„Makrokomentaras“</i>	Nereguliarus komentaras aktualia ekonomikos arba politikos tema.
<i>Lithuanian Macroeconomic Review</i>	Quarterly macroeconomic outlook of Lithuania and forecasts of main macroeconomic indicators.
<i>Eastern European Outlook</i>	Biannual economic review and forecasts for CEE countries: Russia, Ukraine, Estonia, Latvia, Lithuania and Poland.
<i>Nordic Outlook</i>	Quarterly global economic review and forecasts of main macroeconomic indicators for largest world's economies, Nordic and Eastern European countries.

Leidiniai apie finansų rinkas	
<i>Rinkos naujienos</i>	Svarbiausių pasaulio valiutų, pinigų ir kapitalo rinkų pokyčiai ir naujienos kiekvieną darbo dieną.
<i>Rytinė akcijų rinkų apžvalga</i>	Baltijos šalių ir pasaulio akcijų rinkų apžvalga kiekvieną darbo dieną.
<i>Ekonominių rodiklių kalendorius</i>	Skelbiami svarbiausi kitos savaitės makroekonomikos rodikliai didžiausiose pasaulio valstybėse, jų prognozės ir naujausi duomenys.
<i>Obligacijų emitentų apžvalga</i>	Įmonių, išleidusių obligacijų emisiją, rezultatų komentarai ir kredito reitingai.

Leidiniai apie investicinius produktus	
<i>Investicinių ir pensijų fondų apžvalga</i>	Ketvirtinis leidinys, kuriame pateikiama <i>SEB investicijų valdymo</i> valdomų ir platinamų investicinių bei pensijų fondų veiklos apžvalgos, fondų valdytojų komentarai, pasaulio rinkų apžvalga.
<i>Investicinių fondų mėnesio rinkos apžvalga</i>	<i>SEB investicijų valdymo</i> valdomų ir platinamų investicinių fondų rezultatai ir rinkų apžvalga.
<i>Pensijų fondų mėnesio rinkos apžvalga</i>	<i>SEB investicijų valdymo</i> valdomų pensijų fondų rezultatai ir rinkų apžvalga.